

ZEMPLÉNI FÁKLYA

A FÁY ANDRÁS TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

TARTALOM:

HARSÁNYI ZSOLT: RÉSZLET „A BOLOND ÁSVAYNÉ” C. SZINJÁTÉKBÓL,
(AZ ÍRÓ ARCKÉPÉVEL.)

NOVÁK SÁNDOR: MÉCS LÁSZLÓHOZ. (VERS.)

GÁL FERENC: A NEMZETI ÉRZÉS FORRÁSA.

JUHÁSZ JENŐ: A TANÁR ÚR. (BOGÁRMESE.)

BENCSIK BÉLA: A RADI PÁPA.

MÉCS LÁSZLÓ: VERSEK. (A KÖLTŐ ARCKÉPÉVEL.)

ZSUFFA TIBOR: MOZAIKOK A ZEMPLÉNI CIGÁNYSÁG ÉLETÉBŐL.

HEGYALJAI KISS GÉZA: HŰSÉG. (VERS.)

NOVÁK ISTVÁN: A KENDŐ. (ELBESZÉLÉS.)

FARKAS DEZSÓ: HORTOBÁGYI CSÁRDÁBAN. (VERS.)

MARTON LÁSZLÓ: GYÓNI GÉZA KRASZNOJARSKBAN.

MÁRIÁSSYNE SZEMERE KATINKA: ÁLOM. (VERS.)

MOLNÁR GYULÁNÉ: ÉGI ŐSÖK GYERMEKEI.

FIGYELŐ. — MAGUNKRÓL ÉS EMLÉKEINKRŐL. —

A FÁY ANDRÁS TÁRSASÁG ÉLETE.

I. ÉVF. 3. ÉS 4. SZ. SZERENCSE, 1942. ÁPRILIS HÓ.

Harsányi Zsolt
a Fáy András Társaság tb. elnöke.

Részlet Harsányi Zsolt tb. elnökünk „A bolond Ásvayné“ c. színjátékából

Első felvonás.

Régi magyar kurián vagyunk. Az épület kastélynak is beillik. Ezt látni lehet fehérre meszelt bolthajtásain. S a lépcsők és ajtók beosztásán láthatni, hogy emelet is van. Mikor a függöny felmegy, a földszinti legnagyobb szoba tűnik elénk, amelyet ma hallnak nevezünk, de akkor palota volt a neve. A falakon sok a vadásztrofea és az ő-s-arckép. Van olyan szalmakoszorú is, amilyennel a cselédség arató-ünnepkor kedveskedik a birtokos gazdának. A színen Ásvayné tartózkodik, aki karosszékben ül és divatlapot olvas, közben a bölcsőt rengeti féllábával. Bábi, öreg asszonycseléd, rakosgat; most szedi le az asztalt, az utolsó darabokat rakja be a pohárszékbe. Téli este, vacsora utáni hangulat. Jó sokáig tart a szótlanság békés csendje. Ásvayné, aki tizennyolc éves fiatal asszonyka, s még úgyszólván gyermek maga is, ringatás közben dudol.

Bábi: (befejezte munkáját, megáll, vár. Majd mégis megszólal)
Tekintetes asszony, instállom.

Ásvayné: (felnéz) Na mi az, Bábi?

Bábi: Mondanék valamit.

Ásvayné: Mondjad. (Lapoz).

Bábi: Mondjam?

Ásvayné: (felnéz) Nézd, a végén úgyis megmondod, ami begyedben van. Mít kéreted magad?

Bábi: Ez nem jól van.

Ásvayné: Mi nincs jól?

Bábi: A tekintetes úr dolga nem jól van. (De nem folytatja.)

Ásvayné: Beszélj már, a jó Isten áldjon meg. Rimánkodjak, hogy beszélj? Mi bajod van a tekintetes úrral?

Bábi: Nekem nincs bajom. Neki van. Egész éjszaka nem aludt semmit.

Ásvayné: Honnan tudod?

Bábi: Őt szivart szítt el az éjszaka. (Kintről néha hózivatar, de alig hallhatóan.)

Ásvayné : (figyelni kezd) Öt szivart? Honnan tudod?

Bábi : Reggel öt szivarvéget találtam a szobájában. Pityók béres pedig, aki fájós foga miatt egész éjszaka fenn vót, azt mondja, hogy a toronyszoba ablakában hun világos vót, hun sötét, hun megint világos. Látnivaló, hogy nem tudott aludni, meggyújtotta a gyertyát, elszívott egy szivart, aludni próbált, egy órát hánykolódott, aztán megintelen csak meggyújtotta a gyertyát oszt új szivarra gyujtott. Tekintetes asszony, ez nincs Isten nevébe.

Ásvayné : Talán fájt a feje.

Bábi : Tegnap is fájt a feje? A mult héten is fájt a feje?

Ásvayné : (kis szünet után) Jól van, majd kifaggatom. Köszönöm, hogy szóltál. Akarsz még valamit mondani?

Bábi : Mást nem.

Ásvayné : Mindent bekészítettél?

Bábi : Mindent.

Ásvayné : Jól van. Akkor mehatsz aludni. (Újra a divatlapba merül, de nem tud odafigyelni.)

Bábi : Igenis. Adjon Isten jó éjszakát.

Ásvayné : Adjon Isten jó éjszakát. (Bábi lassan indul kifelé. Mikor az ajtóhoz ér, Ásvayné megszólal.) Ebéd után egész jól aludt.

Bábi : Nem aludt. Csak feküdt, oszt szivarozott. Láttam a szivar véget.

Ásvayné : Úgy.

Bábi : Igen.

Ásvayné : (túnődik) Jól van csak eredj aludni. A bölcsőt majd beviszem magam. (Bábi indul.)

Ásvay : (az emeletről jövet megjelenik) Bábi!

Bábi : (megáll) Igenis.

Ásvay : Ábris jöjjön be. (Fiatal férfi, de korszakálla van.)

Bábi : Megmondom. (El.)

Ásvayné : Kell valami, angyalom?

Ásvay : Mindjárt meghallod. (A bölcsőhöz lép.) A fiatal tekintetes úr alszik? (A takaróhoz akar nyulni.)

Ásvayné : (hirtelen lefogja a kezét) Ne bánts. Felébreszted. Úgy alszik, mint a bunda.

Ásvay : Ugyan ne okoskodj. Minek legyen fiam, ha még csak nem is nézhetem? (Óvatosan a takaró alá néz.) Szép gyerek ez nagyon. Tisztára az apja.

- Ásvayné : Az. Különösen a szakálla. Hagyd már, mert csakugyan felköltöd.
- Ásvay : (visszatararja) Miért? Talán nem is hasonlít hozzám?
- Ásvayné : Hogyne. Az anyjához semmit nem hasonlít. Anyja egyáltalában nincs is. Hogy lehet egy gyereket ilyen rendetlenül betakarni. Való neked gyerek.
- Ásvay : Nono. Azért mindjárt rám kell támadni? Való neked férj.
- Ábris : (inas, belép) Itt vagyok, tekintetes uram. (Háta mögött a kíváncsi Bábi is felbukkan.)
- Ásvay : Lemégy az istállóba, felköltöd Gergelyt. Fogjon be a kis szánkóba.
- Ásvayné : (meghökken) Mégis elmégy?
- Bábi : Most? Befogat?
- Ásvay : (Bábinak felel) Neked könnyű, mert ha menni akarsz valahova, vén boszorkány, felülsz a seprő nyelére. De ha én el akarok menni, nekem szánkó kell. (Ábrishoz) Te is velem jössz. Két puskát, lábzsákot. Egy-kettő.
- Ábris : Igenis. (Nem mozdul).
- Ásvay : Nos?
- Ábris : Tekintetes uram, jó lesz ez? Erős hóvihár van.
- Ásvay : A magad házánál dirigálj. Na gyerünk. (Ábris vállat von, Bábi a fejét csóválja, elmennek.)
- Ásvayné : (nézi a férjét, aki jár-ke, majd felvesz egy könyvet) Délután azt mondtad, hogy mégsem mégy el.
- Ásvay : Délután azt mondtam, de most mégis elmegyek. (Veszi a könyvet, leül felesége mellé.) Olvassak, amíg befognak?
- Ásvayné : Olvass. De ne nagyon hangosan.
- Ásvay : (ellapozza a könyvet) „Mosolyogj rám, édes feleségem. Nincs virág a földön és az égen — Csillag, amely képviselhetné a — Kedvességben mosolygásodat“. Ez szép, ugye?
- Ásvayné : Szép.
- Ásvay : Furcsa, hogy nincsenek benne rimek. Mégis szép vers.
- Ásvayné : Igen.
- Ásvay : (tovább olvas) „Már ha rajta arcodon a felhő, — S fuvallom, mely elröpítse, nem jó: — Tedd szeliddé, aranyozd meg, kérlek, — Mosolyodnak hajnalával azt.“ Mégis van rím. A két első sor rímel. Feleségem, — égen. Felhő, — eljő. De a két utolsó sor nem rímel mégsem. Ez a Petőfi furcsa költő. Megjegyzem, mikor ezt lemásoltam, nem is vettem észre... (kis szünet.)

Ásvayné : Zoltán, mi bajod ?

Ásvay : Semmi. (Folytatni akarja az olvasást.) „Pusztá téiben, a kert pusztá fája. . .“

Ásvayné : Tedd le azt a könyvet. (Elveszi tőle.) Mondd meg nekem, mi bajod.

Ásvay : Mondom, hogy semmi. Mi bajom lenne ?

Ásvayné : Délután azt mondtad, hogy. . .

Ásvay : (közbevág) Mindegy az, hogy mit mondtam délután. A farkasok megették hat szép bárányomat. Erre tegnapelőtt elhatároztam, hogy ma éjszaka farkast lövök. Nincsen ebben semmi különös. (Erőltetten könnyed akar lenni.) Mikor lázadáskor az oláhok betörték ide a kastélyba, elvitték szegény édesanyám bundáját is. Nagyon szép farkasbunda volt. Mindig neked akartam adni. Hát most lövök neked bundára valót. Ejnye, jó, hogy eszembe jut: ne hagyd elfelejteni, angyalom, hogy lehozom a törkölyös kulacsomat. Odakint nagyon hideg van.

Ásvayné : Zoltán, ne beszélj másról, mint Bodóné, mikor a borárát kéri. Tudni akarom, mi bajod van. Tudni akarom, mi csoda benned ez a folytonos nyugtalanság. Tudni akarom, hogy miért nem alszol. Azt mondtad, hogy sír a gyerek, nem tudsz aludni. Akkor felmentél a toronyszobába. De ott sem alszol. Csak szívod egyik szívert a másik után egész éjszaka. (Szünet.) Nem vagy boldog ?

Ásvay : De igen. Boldog vagyok.

Ásvayné : Szóval nem vagy boldogtalan.

Ásvay : De igen. Boldogtalan vagyok.

Ásvayné : Helyben vagyunk. Beszélj.

Ásvay : (habozik) Nagyon nehéz erről beszélni. Szavamat adtam.

Ásvayné : Igen, szavadat vettem. De attól még beszélhetsz róla. Annyira bánt ?

Ásvay : Annyira bánt. (Hirtelen kitör.) Hát férfi vagyok én ?

Ásvayné : (hirtelen) Csitt! Felköltöd a gyereket! (Ringatni kezdi.)

Ásvay : (halkan, fojtottan folytatja) Hát férfi vagyok én ? Hát magyar vagyok én ? Aki kezét-lábát bírja, mind elment. Testvéröcsém, három unokatestvérem, mind ott vannak. Cselédségem fele ott van. Csak én ülök a feleségem szoknyáján.

Ásvayné : Gyereked van.

- Ásvay : Másnak is van, mégis elment. De én nem mentem. Én szavamot adtam a feleségemnek, hogy gyáva leszek.
- Ásvayné : Nem vagy gyáva. Bátor vagy. Itthon mersz maradni. Ehhez legalább akkora bátorság kell, mint hogy beállj nemzetőrnek.
- Ásvay : Szépíteni és magyarázni mindent lehet. De én dühbe jövök, ha tükörbe nézek. Erzsi, mondd meg igaz lelkedre te magad, nem érzed, hogy az uradnak mennie kellene ?
- Ásvayné : Érzem. Mégsem engedhetlek. A gyerekem apja vagy. A gyerek az első a világon. A többi csak azután jön.
- Ásvay : (kitör) Éppen a gyerek ! (Ásvayné csitítja. Halkabban folytatja.) Éppen a gyerek. Ha majd felserdül és megkérdezi : „apám, te azalatt mit csináltál“, — mit fogok neki mondani ? Hogyan fogok a szemébe nézni ?
- Ásvayné : Majd én felelek helyetted. Majd én megmondom neki : „Én nem engedtem apádat, fiam. A honvédségnek ő csak egyetlen ember lett volna. A százezer ember sem több, sem kevesebb azzal az eggyel. De nekem, meg neked, kisfiam, ő az egész világ.“
- Ásvay : Ha mindenki azt mondaná, hogy eggyel sem több, sem kevesebb, akkor Kossuth itt állana egyetlen katona nélkül. (Legyint, fel és alá jár.) Eh, beszélhetünk itt egymásnak, amennyit akarunk. A valóság az, hogy mikor egyedül vagyok a szobában, két oldalról, ököllel ütöm a fejemet : „Szégyeld magad, szégyeld magad.“
- Ásvayné : Mért szégyeld magad ? Mert az egész mezőségen senkinek sem biztos az élete az oláhok között ? Ne maradjon itt, aki meg tudja védeni ezt a gyereket ?
- Ásvay : Kibékülhetnél a szüleiddel. Mehetnél a gyerekekkel Szolnokra.
- Ásvayné : Béküljek ki ? Alázom meg magam azok előtt, akik rólad nem akartak tudni ? Ezt éppen te mondd ?
- Ásvay : Én mondom. Mert így én alázom meg magamat az egész világ előtt. (Szünet. Gyűri az arcát.) Embertelenül kinlódok, Erzsi. (Szünet.)
- Ásvayné : (figyelmesen nézi) Csak ez a bajod ?
- Ásvay : Mi volna más ? Nem értelek.
- Ásvayné : Zoltán, miért nem kéred vissza tőlem a szavadat ? (Szünet.) Téged más is rág, nemcsak ez. Így van ? (Ásvay némán)

bólint.) Látod. Ennek az órának egyszer el kellett jönni. Nem élhetünk úgy, hogy folyton kergetünk valamit.

Ásvay: Nem. Így nem élhetünk.

Ásvayné: Akkor beszélj. Felelj egy kérdésre. Ha visszaadnám a szavadat, bevonulnál?

Ásvay: Nem tudom.

Ásvayné: Gondoltam. Zoltán, én úgy olvasok a szívedben, mint te abban a verses könyvben. Nem mernél itthagyni, mert nem bizol bennem.

Ásvay: (hirtelen megragadja a kezét) Miért maradt itt Brezovay? Neki nincsen családja. Miért nem vonult be?

Ásvayné: (vállat von) Nem tudom. Talán nem ért egyet a forradalommal. Sokan vannak, akik így gondolkoznak.

Ásvay: Az nem igaz. Éppen olyan jó magyar, mint én. Felelj nekem becsületesen és őszintén. Beszéltél te Brezovayval, mióta elvettelek?

Ásvayné: Nem.

Ásvay: Nem is írt neked? (Szünet.)

Ásvayné: De írt.

Ásvay: Úgy. Szóval írt, és mit írt?

Ásvayné: Elmondom, mert szóról-szóra emlékszem rá. „Az Istenre kérem, adjon alkalmat, hogy beszéljek kegyeddel. Olivér.” Ezt a levelet lovasemberrel küldte át, mikor te elmentél Szatmárra lovat venni. Én a levelet visszaadtam. Azt üzentem neki, hogy nincs válasz és nem is lesz.

Ásvay: És ezt nem mondtad el nekem.

Ásvayné: Most sem kellett volna elmondanom. De ha kérdezed tőlem, hazudni nem tudok.

Ásvay: (szenved) Ha tudnád, mi történt most bennem. Erzsi, szeretsz te engem?

Ásvayné: Teljes lelkemből és minden erőmből.

Ásvay: (vívódik) Ez rettenetes. Olyan vagyok, mint az örült. Kétkelkedem benned.

Ásvayné: Nézd, Zoltán, most úgy beszélek veled, mint beteggel szokás. Mert beteg is vagy. És én meg akarlak nyugtatni, mert nézni is embertelen dolog, ahogy kínlódsz. Majd szépen nyugodtan összefoglalom a kettőnk dolgát. Ha valahol helytelenül mondok valamit, szakíts félbe. Fogd meg a kezemet. Így. (Megsimítja a fejét.) Most hallgass ide, te

nagy gyerek, te. Én megismerkedtem Brezovay Olivérrel, mikor ő tíz éves volt, én pedig őt. Együtt nőttünk fel. Kezdetől fogva úgy volt, hogy elvesz feleségül. Mikor tizenhat éves lettem, megtartottuk a kézfogót. Akkor ő megvette ezt a szomszéd birtokot. Úgy volt, hogy ide hoz asszonyoknak.

Ásvay : Szeretted.

Ásvayné : Igen, szerettem. Olyan érzéssel, amiről sokáig azt hittem, hogy szerelem. Akkor egy napon betoppantál hozzá Szolnokra. Ő pedig elhozott hozzánk, a szülői házhoz. Abban a pillanatban, mikor beléptél és én megláttalak, nyomban tudtam, hogy minden, ami addig történt velem, az nem az igazi életem, és te vagy, akit Isten nekem rendelt. Vártam egy hétig. Láttam, hogy az érzéseim nem tévedtek. Miről addig azt hittem, hogy szerelem, az a semmivel egyenlő, és téged halálosan szeretlek. Akkor megmondtam neki is, szüleimnek is, hogy a tied akarok lenni, pedig te még nem is szóltál nekem. A vőlegényem kinevetett, a szüleim rettenetesen összeszidtak. Apám azt mondta, hogy inkább kiterítve lásson, semmint veled az oltár előtt. Te még mindig nem szóltál.

Ásvay : Nem mertem.

Ásvayné : De én mertem. Egyszerűen megkérdeztelek, hogy szeretsz-e. Harcoltam érted egy félesztendeig, akkor megszöktem veled. Apám kénytelen volt a botrány miatt belenyugodni, hogy hozzád menjek. Egy éve a feleséged vagyok, és itt a gyerek. Most mondd meg, mi indít arra, hogy kételkedjél bennem.

Ásvay : Nem tudom. Az az ember itt lakik a szomszédban. És nem nyugodott bele, hogy az enyém vagy.

Ásvayné : Nem róla van szó, hanem rólam. Nem hiszed, hogy szeretlek? Én, aki örökre szakítottam miattad apámmal-anyámmal? Esztelen vagy, Zoltán. De ez a kisebbik baj. A nagyobbik baj az, hogy nem bízol bennem. Ha igazán szeretnél, akkor bíznál.

Ásvay : Bízom is. De valaha, míg engem nem ismertél, szeretted. Hátha abból az érzésből megmaradt benned valami anélkül, hogy tudnád. Éjszakákon át nem alszom attól a gondolattól, hogy mi fog benned végbemenni, ha találkoztok.

Ásvayné : De miért tépelődöl ezen, ha bízol bennem? Nézd, egy

évet éltünk együtt. Egy gyönyörű évet. De én még hatvan ilyen évet akarok veled élni. És ha kételkedni fogsz bennem, ez a gyönyörű év után hatvan gyötrelmes és pokoli év lesz boldogság helyett.

Ásvay : Gyötrellem és pokol. Igen az.

Ásvayné : Látod, ez most nagy pillanat, Zoltán. Az egész életünk boldogságáról van szó, Határozd el, hogy határtalanul és tökéletesen bízol bennem. Ugy, mint én tebenned. Ha erre képes vagy, boldogok leszünk. Ha nem, akkor végünk van. Nézz a szemem közé és felelj: Képes vagy?

Ásvay : Igen.

Ásvayné : Kezet rá. (Kezet fognak) Most csókolj meg. (Erős csók.) Soha életedben ne felejtsd el, hogy most mit fogadtál.

Ásvay : (átkarolva tartja, arcába néz) Mennyivel több vagy te, mint én. Mennyivel erősebb és emberibb vagy. Ugy csodállak, mint magát az oltárt.

Ábris : (benyit) Tekintetes uram...

Ásvay : Várj egy kicsit, mindjárt szólok. (Ábris el.) Erzsi, köszönöm neked ezt a pillanatot. (Kint a vihar erősebb.)

Ásvayné : Én is köszönöm neked. Most már nem félnél elmenni?

Ásvay : Nem.

Ásvayné : Látod. Hát én most nem adom vissza a szavadat. Nem engedlek.

Ásvay : Nézd Erzsi...

Ásvayné : Nem nézek semmit. Nem engedlek. És ha el akarsz menni, elébed dobom magam. Ugy belédkapaszodom, mint a a bojtorján. Nem engedlek. Most eredj, lőjjél nekem farkasbundát.

Mécs Lászlóhoz*

Fehéren állsz korunk bíbor hajóján,
S két ég között suhansz a végtelennek.
Érzi a hab: most te vagy itt a költő.
Téged visszhangoz táj és emberöltő.
Ibolyaszín nézésed sugarán
Dalodtól szívek, arcok ékesednek.

Utad dómok szentélyén visz keresztül,
Melletted fölcseng kis érc-sípok ajka.
De hangra gyúl lelked nagy orgonája,
Elhallgatnak, vagy maguk megtalálva,
Mint egy bús mosolyú testvériség
Csapnak össze... az égbolt így akarja.

Derűsen jöve templomi homályból,
Mint víg kamasz futsz el hímes mezőre.
Lány-álmok ott pipacsként színesednek,
Téged várnak, te örök szőke gyermek,
De mosolyuk piros kendőivel
Hiába hívnak... göggel mégy előre.

Szerelemnek kis rózsaszínű holdját
Kacagva nézed, hogy sírnod ne kelljen,
Igy látod meg, hogy mindenki szívében
Van egy kiskert, hol mindaz óva, épen
Virágzik, mit az örök szeretet
Plántált oda az élet-lázak ellen.

Mosollyal hordod Jónás hivatását,
Szíved áldozni lépsz be Ninivékbe,
Kőkockákból új célok lombosodnak,
Te, tisztánlátója borús korodnak,
Tömeg-zavarból is kiérezed,
Hogy új Áve nyilall föl ott az égbe.

* Mécs László 25 éves költői jubileuma alkalmából Társaságunk e vers közlésével hajtja meg lobogóját a költő előtt.

Csordulva ekkor nagy-nagy szeretettől,
Föld-szépíteni rózsát oltasz vad ágba.
Szívedben, hol ős fájások remegnek,
Minden szépség kap egy hűrt, bár eretnek,
Lábaidnál mélységek, távolok
Figyelnek rád, testvérekké juházva.

Vagy szántogatsz, munkává szobrosodva
Mint ős-paraszt, tenyeredből erednek
Igazságok és népek új vetési...
Égig növe most te vagy itt a férfi,
Péter hajóján viharok között
Szállsz fehéren a kéklő végtelennek.

Novák Sándor.

A nemzeti érzés forrása

Irta : Gál Ferenc.

Az elmúlt évek folyamán bekövetkezett országgyarapítások újra visszavezették a magyar közvéleményt a nemzet fogalmának filozófiai meghatározásához. Eszerint a nemzet a közös történelmi hagyomány alapján kialakult kultúrközösség. Nem hangoztatjuk többé annyira a nyelvet, mert a politikai nemzet egyenrangú tagjának ismerjük el a más nyelven beszélő, de a magyar közösséghez hű nemzetiségeket. Nekünk mint kevert fajnak a származáselmélettel is óvatosan kell bánnunk. Van példánk arra, hogy idegen származásúak több hasznot hajtanak a nemzetnek, jobb magyarok, mint némely tősgyökeres magyar családok sarjai.

Tegyük fel tehát a kérdést: mi végeredményben a nemzeti érzés forrása? Mi az, ami engem magyarrá tesz és sorsomat, érzésvilágomat ezzel az egy nemzettel hozza kapcsolatba? Közelebbről szólva, az én emberi természetemnek melyik részében rejlik; testemben, lelkemben, értelmemben vagy esetleg akaratomban? A kérdés nemcsak elméleti. Mert ha tudom, hol keressem a nemzeti érzést, akkor képes leszek másokat is rávezetni és másokban is fejleszteni.

A magyarság mibenlétét már sokféle módszerrel igyekeztek megállapítani és mindegyiknek meg is van a maga tiszteletreméltó eredménye. Első a történelmi módszer, amely abban áll, hogy vizsgáljuk, mi volt történelmi nagyjainknak az a sajátságos magatartása, ami őket magyarrá tette. A második az irodalmi módszer, amely azt kérdi, milyen eszményt hirdettek íróink és költőink az igazi magyarságról és milyen érzelmet akartak kiváltani, amikor hazaszeretetről beszéltek. A harmadik a népies irány, amely a nemzet együttesének erényeit, hibáit, szokásait vizsgálja és azokból akarja összeállítani a sajátságos magyar vonásokat. Ezeket a szempontokat hivatott írók és tudósok már feldolgozták. Itt röviden csak a bölcseleti módszerre akarok rámutatni, amely kell, hogy minden vizsgálódásnak és minden nemzeti pedagógiának alapja legyen.

A nemzeti hovátartozás lényegében nem más, mint az egyén viszonya egy szervezett közösséghez. Ez a viszony nem határozza meg lételemet, de igenis meghatározza magyar-lételemet. Megvan születésemtől kezdve, de igazán emberi viszony csak akkor lesz belőle, ha átment

szellemi öntudatomba és vállalom a velejáró következményeket. Más szóval ez annyit jelent, hogy az egész emberi személynek kell állást foglalni. Ha a nemzet kultúrközösséget jelent, akkor azzal szemben csak kultúrképes egyén, a személy állhat. A személy fogalmát lélektanilag pedig így lehet körvonalazni: A személyiség egyenlő az énnel, amennyiben az cselekvéseinek kezdeményezője, élményeinek hordozója; aki minden mástól el van határolva és aki a múlt és jelen élményeinek sokféleségében mint egységet jelentő végső ok szerepel.

Szándékosan vettem a személy lélektani meghatározását, mert a nemzeti érzést is lélektanilag akarom meghatározni. A személy a maga létbeli meghatározottságánál fogva átéli azt, hogy ő önálló egyed, de ugyanakkor érzi azt is, hogy nem abszolút független, hanem testileg és lelkileg rá van utalva másokra. Fejlődésre, kultúrára csak úgy képes, ha nem zárkózik el az emberek elől, hanem az általuk nyújtott segítséget és ismereteket elfogadja. De a személy élményeinek hordozója is, és mivel első tudatos élményeink kívülről jött behatások alapján keletkeznek, azért okozati összefüggésben állnak a környezettel. Az azonos környezet többé-kevésbé rokon élményeket vált ki, hasonló irányba tereli a fejlődést, továbbá a múlt és jelen élményeinek, visszahatásainak összekapcsolásával kifejleszti a kultúrközösséget. A lélektani folyamathoz hozzájárul az irodalom és a hatalmi felsőbbség tudatos irányítása, amely elősegíti az egyénben a közös kultúra elmélyítését és másrésztől megakadályozza a hivatlan egyének kontárkodását.

Meg kell még világítani azt, hogy *a nemzeti hovatartozás nem lehet pusztán érzelem; márcsak azért sem, mert az érzelem nem elsődleges élmény, hanem az észrebevétel és értékelés folyamánya.* Bár a társas ösztönnek valami megmagyarázhatatlan befolyását nem lehet tagadni. A nemzetemet értékelem nemcsak azért, mert annak vannak kiválóságai, hanem azért is, mert az az enyém. Valamiképpen egynek tudom magamat vele, tehát mindenben javát akarom. Ennélfogva a nemzeti nagyjainknál tapasztalható nemzeti ostromozás nem a gyűlölet és lekicsinylés szüleménye, hanem a jóakaró gondoskodásé. Széchenyi is sokszor ostromozta nemzetét, de a „csunyácska haza” volt fáradásainak középpontja. Ha valakiben az összetartozás érzete erre a fokra jut, azt semmiféle gáncs és csalódás nem ábrándíthatja ki önzetlen hazaszeretetéből. Úgy vagyunk vele mint beteg, fekélyes tagjainkkal. Ha beteg is, mégis a miénk; ha mi nem gyógyítjuk, ki fog törődni vele?

A társas ösztön, mint minden emberi képesség, véges, és rá van utalva a környezetre. Azokat a tárgyakat és személyeket, amelyek nem kerülnek vele szorosabb érintkezésbe, tudatlanra veszi. A vérségi kapocs önmagában nem sugalmaz semmit, az összetartozást csak akkor erősíti, ha tudatos. Ilyen tudatvilágosságon keresztül öleli magához a társas ösztön a családot, a szülőföldet és a nemzetet.

Ezekből az eszmefuttatásokból tehát megállapíthatjuk, hogy a nemzeti hovatartozásnak két forrása van: *a kultúrközösség és a környezetre irányuló társas ösztön*. De mindkettő csak akkor válik hatékonnyá, ha az egyén értelmében öntudatra jut és az egyén akarata kimondja a hozzájárulást. Végeredményben tehát nemzeti létünk is értelmes emberi mivoltunk magaslatán áll. Az ösztön megvan az állatban is, de nincs kultúrája és nincs kultúrközössége. A teremtő Isten tehát akkor akarta a nemzeteket, amikor az embernek értelmes természetet adott. Innen a nemzeti hovatartozás természetjogi követelmény, aminek eleget tenni lelkiismereti kötelesség.

Itt találjuk meg a nemzeti pedagógia irányvonalait is. A legelső dolog elmélyíteni az összetartozás ismeretét. Ma már a film és a rádió a legszélesebb körben terjeszti a kultúrát vagy legalább kellene terjesztenie. A történelem, a népi sajtóságok, az irodalom széleskörű elterjesztésével hasson oda, hogy minden magyar ember érezze a nemzetéhez fűző kultúrközösséget. Ha ezt a kulturális magyar öntudatot kifejlesztjük, nem kell félnünk idegen nézetek hamis prófétaítól, mert a Széchenyi-féle „kiművelt emberfő” lesz a legnagyobb támasza magyarságunknak. A másik kötelesség, az akaratot arra ösztönözni mindenkiben, hogy ezt a nemzetheztartozást igemelje is és tudjon érte áldozatot hozni. *Persze ez csak úgy fog menni, ha előbb vezető társadalmi rétegünk, amely a nemzeti kultúrközösségnek mégiscsak jobban részese lett, előbb jó példát mutat. Ha közhivatalokban és társadalmi intézményekben tudunk a kultúra alacsonyabb fokán álló keresztény magyart megbecsülni csak azért, mert ő a mienk, akkor előtte bebizonyítottuk, hogy a nemzeti érzés olyan valami, amiért érdemes és kell áldozatot hozni. Aki tehát a hozzájövő félszeg és tétovalelkű magyar testvérével némán kezet fog, az többet tett a magyarság érdekében, mint az a honatya, aki órákat szónokol az új szellemről és nemzeti kötelességekről.*

A tanár úr

Sátorhegyi bogármese

Írta: Juhász Jenő.

Érdekes bogár volt.

Tulajdonképen cincérnek született és pedig hőscincérnek. Zsenge legénykorában azonban elkapta a gébics, de olyan ügyetlenül, hogy mire odaért a galagonyabokorhoz, márcsak másfél cincérbajusz és egyetlen sovány lábikra ropogott a csőre között.

A cincért magát elejtette, elvesztette valahol.

Igy lett a testi épségében csúnyán megfogyatkozott hőscincér csemetéből tanár úr — és gyalogcincér.

A tanár úr nevezetet elsősorban azért kapta, mert a madárnyomorította első jobb lába megmerevedett, állandóan olyan különösen kellett tartania, mintha fenyegetne, egyetlen félig megmaradt bajuszának csonkja pedig úgy meredezett felfele, mint a falusi tanítók kezében a fegyelmező nádpálca.

Lassan azután egyéb tulajdonságai is úgy alakultak, hogy igazolni kezdték ezt a nevezetet.

Ha nem támadt volna ez a szerencsétlen testi fogyatkozása, valószínűleg úgy élt volna, mint a többi cincér. Szívogatta volna a füzek repedésein kicsorduló mézet, elnapozgatott volna a gyalogbodza fehér virágernyőin, vagy a vadkörtefa napsütötte törzsén és formulázta volna cikornyás mondatokban az erdő politikai elméleteit.

Ebben a bajusztalan, sotalábú voltában azonban nem volt bátorsága együtt maradni az épkézláb és úgysis örökösen csúfolódó cincértársasággal. Repülni se igen kívánczolt. — A másfél bajusz hiánya, meg a megmerevedett, előre meredő jobblába nagyon megnehezítették a mozgását.

Kénytelen-kelletlen megmaradt a porban botorkáló, gyalogos bogarak sorában. Ott téblábolt napestig közöttük a homokos ösvényeken, vagy a fűszálak rengetegében, mint gyalogcincér.

A szerény gyalogbogarak közt hovatovább nagy becsülete lett. Tisztelettel futkározták körül még a futrinkák is, mert ha nem is volt hozzájuk hasonlatosan gyorslábú, nem feledkeztek meg róla, hogy valamikor mégis csak cincérnek született. Az apró gyalogosok-

nak, hangyáknak, ácsbogaraknak jól esett, hogy ilyen előkelőséggel komázhatnak, s valamennyiüknek — még a kabócáknak is — imponált a mereven előre nyúló és fenyegető jobbláb, meg-megijesztette őket az egyenesen felfele nyúló baljóslatú félbajusz.

No, nem volt ez az ijedtség valami komoly dolog, annyit azonban mégis csak jövedelmezett, hogy szívesen hallgatták, ha magyarázni kezdett. Mert ahhoz azután igazán nagyszerűen értett.

Amit mondott, annak, rendes bogárésszel mérve, nem mindig volt ugyan értelme, de mindig volt benne valami álmosító, zsongító. Így az örökösen lóto-futó, fáradt bogárkák, különösen ha melegen süttött a nap, andalítóan tudtak szunnyadozni mellette.

És a tanár úr beszélt nekik, beszélt... Mindenféléről a világon. Legfőképpen mégis a süvölvény cincér-korából fejében ragadt politikai elméletekről, az erdő állameszméjéről és a jól irányzott tekintélytisztelétről, mint bogári kutyakötelességről.

Az álmosan hallgató, buta, kis gyalogbogaraknak mindebből csak itt-ott ragadt meg valami a fejében, de természettől is béketűrők és tisztelettudóak lévén, végül is elkezdték a gyalogcincért a valóságban is tisztelni.

Mert hát, valljuk be őszintén, amit a csemetebogaraknak a Nünüke néni tanított, az nem is volt igazi tudomány. Nünüke néni megmagyarázta szépen a bogáriljúságnak, hogy kell magukat veszély közeledtén halottnak tetetni, hogy kell az eső elől a sűrű levélcsomók alá furakodni, cinegejáráskor csukott szárnyakkal mozdulatlanul ejteni le magukat az ágról. De ezek csupa egyszerű és gyakorlati bölcsességek voltak, amire nélkülözhetetlenül szükségük volt, hogy fenntarthassák őszi, a sok veszedelem között, törekeny kis életüket.

Amiket a tanár úrtól hallottak, az bizony nem volt ilyen egyszerű. Csupa olyan dologról beszélt, amire semmi szükségük sem lehetett, aminek soha nem vehették hasznát. Ezért érezték úgy, hogy a tanár úr tanítása valami nagyobb, magasabb dolog és hogy a tanár úr nélkül minden egészen érthetővé és egyszerűvé válna. Megszűnne a bogárvilág egész tudományos élete.

Rászoktak, hogy kikérjék itt-ott a véleményét és a tanácsát.

A hangyáknak fontos, hogy jó száraz helyen építsék fel a maguk bolyपालotáját.

Megkérdezték a tanár urat.

A tanár úr megjelent a kiválasztott helyen. Egy csomó hangyával lyukat ásott jó félméter mélységre, egy másik csapatot fel-

küldött köröskörül a fűszálakra, azután nagy komolyan kikérdezte őket.

Ha a lyukások azt jelentették, hogy a legmélyebben is csak száraz homokot találtak, a füremászók meg azt újságolták, hogy sehol a környéken nem láttak magasabb fűszálakat, akkor a tanár úr fenyegetőleg felemelte a félbajuszát és kimondotta az ítéletet: — a hely megállapításom szerint megfelel, bár meglepetésekkel a természettudományban mindig, — tehát ez esetben is számolni kell.

Egyszer még a szú is megkérdezte tőle, hogy helyesen fúrta-e a rönkbe a lyukat. A tanár úr körüljárta a nyílást, megmérte kívülről a félbajuszával, azután megveregette a szú vállát a béna jobb lábával: — Kedves barátom, büszke vagyok rá, hogy ilyen faiparosaink vannak.

Nünüke néni, amikor a férjéből trónkövetelőt csinált, a tanár úr nélkül már meg sem tudott mozdulni.

A gyalogcincér sorsa akkor teljesedett be, amikor Nünüke bácsi kipukkant.

Nünüke néni akkor sem adta fel a harcot, amikor a férjeura degeszre hizlalt bendője felrepedt, és a szegény trónkövetelőből nem maradt egyéb, mint egy semmire se való, keményre száradt bogárködmön. Nem volt hajlandó lemondani nagyratörő ábrándjairól, hogy a bogárvilág Zrinyi Ilonája, vagy Rozgonyi Ceciliája legyen. Elhatározta, hogy a gyalogcincért állítja oda a csúfos véget ért Mópi bácsi helyére.

A gyalogcincérnek nem kellett sokat magyaráznia. A tanár úrnak lassacskán úgyis, magától is fejébe kezdett szállani az úgynevezett tudománya, önérzetesre dagasztotta az a politikai éleslátás, amelyet mint a trónkövetelő titkos tanácsadója szerzett, de ebbe az irányba taszították végül a többi gyalogbogarak is, akik Nünü úr gyászos végének hallatára valamennyien a tanár úrhoz fordultak tanácsért:

— Mi lesz most?

A tanár úr még jobban összeráncolta külömben is gondbarázdas kis ábrázatát és fontoskodva mondotta:

— A szarvasbogár lemondásának kérdése még nincs tisztázva. Lévén azonban mindnyájan bogarak, ezzel az eshetőséggel is számolni kell és a politikai előrelátás megköveteli, hogy felkészüljünk a válság megoldására.

— A hőscincérre gondolni sem lehet. Pártossá teszi a cincérekkel szemben gyökeret vert, leküzdhetetlen elfogultsága. A daliás

bajuszok voltaképpen egy üres fejből burjánzottak ki. Azt hiszi, mindentudó, de valójában semmit sem tud. Nem ismeri a munkát, az iparosbogarak sorsát, nehéz helyzetét. Ha nem zavarják úri kedvteléseiben, azt hiszi, minden rendben van.

— Az orrszarvúbogár csak a maga hivatalához ért. — Vezetni pedig csak az alkalmas, aki a mások dolgát, gondjait is ismeri.

— Olyan bogárra van szüksége az erdőnek, aki cincér és mégsem az. — Aki nemcsak a politika útvesztőjében ismeri ki magát, de benfentes a gazdasági és tudományos kérdésekben is. — Ismeri a munkásbogarak életét, nehézségeit és szociális helyzetét, szükség esetén útba tudja igazítani a bolyépitőhangyákat, tanácsot tud adni a szúnak a lyukkészítésre, az ácsbogaraknak a korhadó fatörzsek észszerű feldolgozására, a kabócáknak az ugrás közben való helyes testtartásra.

— Éljen a tanár úr! Éljen a gyalogcincér! — kiáltotta egy öt-lábú, ferde járású futrinka.

A lelkesedés nem volt ugyan általános, de a tüntetés azért jólhatott.

Ha voltak is, akik közömbösen, vagy meglepetten hallgattak: azok a bogarak, akiknek volt valami ilyen-olyan testi fogyatkozásuk, annál hevesebben és hangosabban kiáltoztak. — Az öt-lábú futrinkának, a féllábú kabócának, az egyszer lópata alá került félpotrohú cserebogárnak, a töröttszárnyú dongónak őszintén kedvére volt a csonkalábú és félbajuszú gyalogcincér felmagasztalása.

Eddig bizony még a saját családjabeliek is csak úgy félvállról vették őket és gondolkodás nélkül félrerugdosták, ha az útjukba kerültek.

Bezzeg, ha a gyalogcincér, a rokkantbogár lenne az erdő fejedelme, senki se merné őket többé így félretolni.

Megcsinálhatnák végre a rokkantbogarak szövetségét és ezen a tömörülésen át uralkodhatnának az épkézláb és éppenezért léhaságra hajlamos többi erdőlakó felett. Felmásznának ők is a gyalogbodzára és ott napozgatnának együtt a cincérekkel.

A hangulatot célszerűnek látszott elmélyíteni, s éppenezért Nünüke néni gyűlésre hívta össze a gyalogbogarakat. Kifejezetten csak a gyalogbogarakat, főként a rokkantbogarakat, sőt a futrinkáknak és a darazsaknak lelkére is kötötte, — nehogy a cincéreknek valamit eláruljanak.

Amikor a gyalogcincér, Nünüke néni kíséretében, a gyűlés

színhelyére érkezett, a rokkant bogarak és a kölyökbogarak fogadták őket, katonásan felsorakozva.

A gyalogcincérnek felcsillant a szeme.

Amennyire tudta, kihúzta magát, fasiszta üdvözletre meresztette a csonka lábát és úgy lépett el a sorfal előtt.

A báméskodó idősebb bogarak csendesen mosolyogtak a csápjuk alatt, ennek a különös álmarconaságnak láttára.

Amíg a bogarak lassan gyülekeztek, a futóbogarak körülhémzsegték a gyalogcincért és kérdezőgteni kezdték, hogy is lesz, mint is lesz, ha...

És a gyalogcincér nyilatkozott. Világosan és határozottan, mint az emberek szokták.

— Az erdő állameszméjét akarom a valóság talajába ültetni. Régi erdőbe új bogaréletet követelek. Azt akarom, hogy minden bogár bogaréletet éljen. A nagy bajuszú és kevés vágott dohányú bogaraknak helyet kell adni az igazi tekintélyek számára.

Közben eszébe jutott, hogy ezek előtt sem felesleges a kölyökbogarak előtti marconaságában már megvillantott erélyét megnyilatkoztatni, és így folytatta: Én elsősorban a megértést keresem, aki azonban nem érti a szép szót, annak a számára itt van a nádpálca. És felkacsintott a csonka félbajusza felé.

Ekkor tört ki a botrány.

A gyalogcincér határozott hangja egy pillanatra még a közben beszállingózott cincéreket és orrszarvúbogarat is meghökkentette, de a rágott torkú tücsök nem birt a jókedvével. Rekedten és csúfolódon sejpitve kiáltotta oda:

— Ne vicceljen tanáj új...

Erre a váratlan közbeszólásra az egész bogárseregből kibugygyant a leküzdhetetlen nevetés.

A gyalogcincérben felforrt a méreg. Türelmetlenül kiáltotta: — De most már igazán csend legyen! — Ám ennek a rendreutasításnak sem volt semmi foganatja. A bogarak derültsége csengett-bongott szakadatlanul, a meglepetéséből felocsúdott hőscincér pedig odaugrott melléje:

— Te! Eredj innen, mert leharapom azt a megmaradt félbajuszodat is, azután mérheted majd az orroddal a szulikat.

Az orrszarvúbogár pedig suttymomban úgy oldalbataszította, hogy menten a hátára fordult.

Megpróbált hirtelen visszafordulni, védekező állásba perdülni, de sehogysen sikerült. Nem engedte a béna jobb lába, nem segítette

e hiányzó másfélbajusz, hát csak kalimpált kétségbeesetten, reménytelenül. Már a rokkantbogarak is elhúzódtak mellőle, imitt-amott még rúgtak is egyet rajta, csak a kallós cserebogár szíve esett meg a szegényen.

Talpra segítette, azután a fülébe súgta jóságosan :

— Menjen innen tanár úr, míg jó dolga van.

És a gyalogcincér ment. Csonka bajuszát bánatosan hátrahajlította. Úgy nézett ki, mintha a hóna alá dugta volna.

Erezte, hogy elvesztette a játszmát, bogy számára nincs többé hely itt az erdőn és ment, ment szóltanul, csendesen, amíg csak el nem maradtak mögötte a fák, a bokrok, a füvek, az erdő, az élet.

Vitéz nemes Juhász Jenő Társaságunk r. tagja. Született Sátoralja-
ujhelyben.

A radi pápa

Irta : Bencsik Béla

Bodrogközi vidám történet a régi jó időkből, amikor még a Bodrog és mellékvizei szabályozatlanul hömpölyögtek medrekben és a jámbor falusiakat, mint az ürgét a lyukából, évről-évre kiöntötték patics és vályogházaikból; mikor még a kócsag és darumadár állandó látogatói voltak a félszigetnek és az év tekintélyes szakában csónak és lélekvesztő voltak itt a fő közlekedési járművek. Ebben az időben történt, hogy a járás aranykedélyű, pompás humorú főszolgabíráját radi udvarházában meglátogatta P. F. kiszrosvágyi földbirtokos, a bodrogközi kerület nemzeti párti képviselője.

A végeszakadatlan, anekdótákkal és hamisítatlan magyaros humorral fűszerezett lukullusi ebéd után átrándultak meglátogatni a falu népszerű plébánosát, akit „pap bácsi” néven becéztek a környéken.

A képviselőnek feltűnt a plébánia udvarán egy omladozó épület és érdeklődni kezdett „történelmi multja” iránt. A választ azonban nem a plébános, hanem a főszolgabíró adta meg eképpen:

— Ügy nézz erre a szétmálló épületre, Plötyi (ez volt a képviselő beceneve), hogy ez valamikor egy római pápának a hajléka volt.

— Ugyan ne bolondozzál, Pityu. Már megint fel akarsz ültetni, — feleli a képviselő, akit a főbíró már többször megtréfázott s nem tudta, mikor higgyen neki, mikor ne. (Rendszerint akkor nem hitt, amikor véletlenül komoly dologról volt szó.)

A plébános közbe akart vágni, de a főszolgabíró egy idejében rebbentett kacsintással leintette, s a pap bácsi, mint értelmes cimborá, elhallgatott.

— Már megint nem akarsz nekem hinni, öregem, pedig most az egyszer igaz történetről van szó. Hallgasd meg, elmondom.

— Ennek az omladéknak a helyén valamikor minorita kolostor volt; egy igen érdemes, nagytehetségű ember volt a gvardiánja, aki apostoli munkásságával és kegyes életével a Vatikán figyelmét is magára vonta és Ganganelli néven, mint biboros, bejutott a pápai udvarba. Később aztán V. Sixtus név alatt római pápa lett.

— A folytonos vízáradások következtében a minorita kolostort

később kénytelen volt a rend kiüríteni és újat építettek a szomszédos imregi hegyoldalon, ahol a vízáradások nem tehetnek kárt benne. Nézz oda, most is ott áll a mi ősrégi minorita kolostorunk újabb kiadásban.

Döntő argumentum volt, mely előtt meg kellett hajolni.

— Igaz-e mindez, atyus? — szól oda a főszolgabíró, újabb kacintást röpítve a plébános felé.

— Igaz, mint ahogy itt állunk —, feleli pap-bácsi nagykomolyan, bár belül a nevetés rázza.

A falusi tanító véletlenül éppen a plébánosnál volt, mikor a vendégek megérkeztek és az egész beszélgetést végighallgatta.

Az eset után néhány év múlva ünnepélyes évváró vizsga volt a kisorozvágyi elemi népiskolában, melyre a képviselő egész sereg vendéget hívott össze, mert fia is a nebulókkal tanult. Ott volt többek között a főszolgabíró és Nemes Lajos tanfelügyelő is.

A vizsga folyamán a tanító kihívta a legértelmesebb nebulót és viallatás közben felteszi neki a kérdést:

— Mondd meg nekem, Feri, hogy miről nevezetes Rad község.

— Rad községe arról nevezetes — kezdi recitálni a gyerek —, hogy ötödik Sixtus római pápa egykor, mint a minorita rend gvardiánja, huzamosabb ideig ott lakott.

A tanfelügyelő felfigyel és odaszól a tanítónak: — Tanító úr, mit beszél ez a gyerek?

— Csak azt, kéremalásson, ami benne van a tankönyvben.

— Mutassa azt a tankönyvet!

A tankönyvben szószerint benne volt a gyerek felelete, a lényege annak, amit a főszolgabíró a radi parochián a képviselőnek beadott.

— Országos skandalum — méltatlankodott a tanfelügyelő —. Hogyan kerülhetett ez a fantasztikus mese a tankönyvbe?

Vizsga alatt persze hallgatni kellett, de utána, ebédközben, de-rengeni kezdett a radi pápa tankönyvbéli ssereplését környező homály. A teljes történeti háttérrel azonban csak a későbbi nyomozás világította meg.

A radi parochián elhangzott tájéztörténeti efmefuttatást ugyanis a szemfüles és „tettekben tényező” tanító nagytitokban ad notam vette és továbbította a sátoraljaújhelyi elemi iskola érdemes igazgatójának, aki ismert tankönyvíró volt és a szenzációs történelmi adatot sietett a tankönyvben megörökíteni.

Igy történt, hogy a radi pápa históriáját éveken át tanították a bodrogközi elemi népiskolákban,

Azóta hosszú évtizedek peregtek le, amelyeknek súlyos világeseeményei mindsűrűbb fátyolba burkolták a régi kedélyes, gondtalan békevilág derűs emlékeit. A radi „mimorita kolostor“ omladékdarabja azonban a paróchián ma is megtalálhatók, amelyek nem hirdetik ugyan a radi pápa sztartolásának „igaz történetét“, de felidéznek a régi boldog idők kedves, naiv, patriarchális emlékeit, amelyeknél a mai élet küzdelmes forgatagában élő embernek oly jólesik elidőzni, megpihenni és felmelegedni.

Bencsik Béla Társaságunk alapító tagja, [†]Lakik Radon.

Mécsek László
a Fáy András Társaság tb. elnöke.

Versek*

Å klastromon zenél a szél

Lelesz. Lelkigyakorlaton
vagyunk. A márciusi Hold
fényel fröccsenti ablakom.
Éjféel. A vén klastrom zenél,
mint hogyha Szentlélek szele
borzongatná, úgy zúg a szél.

Az Árpádkori alapon,
hol csúcsíves kor, hol barokk
kor lelke leng a falakon,
merev szentek s víg angyalok
világa néhol összeér.
A klastromon zúg, zúg a szél.

A torony-magas ablakon
kinézek : a Bogrogközön
volt premontrei őseim
küzködtek sok mocsár-özön
s vad erdőség közt hősien :
mocsárt csapolt vas, eszme-él.
A klastromon zúg, zúg a szél.

A mocsaraktól elrabolt
földből vetések tengere
dalolt, hogy emberé leszen.
Birtoklások hitese helye,
levéltár volt itt Leleszen :
temérdek akta, oklevél.
A klastromon zúg, zúg a szél.

A hófehér kanonokok
rajzottak lovon és gyalog
s intéztek birtok-pereket,
oktattak népet, gyereket,
míg minden útjuk berekedt :

* E két verset a költő folyóiratunk számára küldte.

nyugdíjas hely lett, mely csak él.
A klastromon most zúg a szél.

A Trianonban kiagyalt
cseh állam e pár pap-magyart
kimarta innen. Űresen
maradt a ház, hogy híre sem
legyen a magyar multnak itt.
Bagolyvár lett. Rájött a tél.
A klastromon most zúg a szél.

Új magyar vágyak ritmusa
zúgat hont, erdőt, klastromot:
élednek szivek, fák, romok
s a szétvert premontrieiek!
Kassa, Rozsnyó, Várad mienk,
a régi virtus újra él:
a klastromon zenél a szél.

Sok fertő van még, sok mocsár
magyar honban: tündér ekék,
új arany-ásók kellenek
s új sziveket, új szellemet
mintázó tanár-nemzedék!
Szükség van ránk s azért zenél,
a klastromon zenél a szél!

Vád- és védőbeszéd

En, Mécs, Isten szavának trombitája
s mint költő, élő lelkiismeret:
szétkürtölöm most minden égi tájra
hogy vannak züllött ifjú emberek,
kikből nem lesz se szent, se honfi hős!
S e fiúkért valaki felelős!

A kis királyfit, rajongástul égve,
nagy mesterek védték a bűn elől,
grófok, bárók s a pápa öszentsége

is érdeklődött hogyléte felől
— s ezekre nem vigyázott lelki csősz!
E fiúkért valaki felelős!

E fiúknak nem volt gyermekszobájuk,
hol mese-forrást rejtnek a zsaluk,
lakásuk volt egy rossz szagú muszáj-lyuk,
hol több család csókolt, pörölt, aludt!
Vagy ólban nőttek s rájuk tört az ősz.
E fiúkért valaki felelős!

Vagy műhelyekben forgáccsal, csirizzel
kavart habarcs volt álommalterük.
Az ételükben ember-jóság-ízzel
nem találkoztak, bár az ég derüt
szült, mert Istennel viselős!
E fiúkért valaki felelős:

Pofozta őket mester, gazda, béres
s rugdalta a kikent, kifent segéd:
sokszor volt lelkük s hátuk alja véres,
bőrük tetveknek vacsora s ebéd.
A csontjuk vitriolos s nem velős.
E fiúkért valaki felelős!

Csak ezt hallották mindég: „te gazember“,
s ha többen voltak, akkor: „csőcselék“,
irigy ebek a dús koncokkal szemben
s a háborúban ágyútöltelék!
Úvölni kell, bár közhely, ismerős:
e fiúkért valaki felelős!

Nem tudnak semmit ők a Bibliáról,
s hogy van Madách, Faust, lélek-asztagok!
S csak annyit tudnak az Isten fiáról,
hogy elítélt minden gaz gazdagot!
Kinél szurony s arany van: az erős!
E fiúkért valaki felelős!

Rothasztó testi-lelki rossz koszkókból,
nem hámozta ki senki kincsüket

s zenghet a jóság száz angyaltorokból,
fülük az ég szavára már süket.
Szívük gennyes, szemük nézése bős.
E fiúkért valaki felelős!

Ezeknek az lesz majd a messiásuk,
ki forradalmat, pénzt és nőt ígér,
a Mult hulláján tánc lesz, kurjantásuk
világ-lángok között a Holdig ér.
Jön a Halál, a mindent elnyelős:
ítélet lesz s valaki felelős!

Mécs László.

Mécs László Társaságunk tb. elnöke. Lakik Királyhelmeccen.

Mozaikok a zempléni cigányság történetéből

Zemplén vármegye a különféle nemzetiségek vándorlási és települési vonalának irányában fekszik. Ezzel a ténnyel magyarázható az, hogy a magyarság őslakosságának zömén kívül a rutének, tótok, svábok, valamint az elmagyarosodott olasz és vallon telepesek mellett korán tanyát ütöttek Zemplénben a *cigányok* is. A cigányság, ez az India északnyugati részéből Európába szakadt különös, nomád népfaj, nagyobb rajokban a XV. század második évtizedének közepe táján jelenik meg a Kárpátok szorosainak bejáratánál, mint a népvándorlás elkésett utóserege.

Zemplén vármegyében mindjárt azzal a cigányrajjal találkozhatunk 1417-ben, amelyik Oláhországból Erdélyen, továbbá Bihar és Szabolcsmegyén keresztül *Kassa* városának vette irányát.¹⁾

Történelmi dokumentumok bizonyítják azonban, hogy Zemplénben már az említett cigánynépvándorlást 40 évvel megelőző időkből is éltek cigányok elszórt településekben. A *leleszi káptalan* hites oklevéltárában őrzött egykorú okiratok tanuskodnak arról, hogy már az 1377. évben is fennállott — a mai *Cigánd* nagyközség előtelepüléseként — az *Egyházas-Zigány* nevű község, ahol, mint a neve is mutatja, templom is volt.²⁾ A hagyomány is azt tartja, hogy „*Nagy- és Kis-Czigánd hajdan cigánytelep volt, lakói kovácsmesterséget űztek és Tárkány várához tartoztak.*”³⁾ Azt persze, adatok hiányában, ma már nem lehet pontosan megállapítani, hogy a cigányok melyik időben szállottak meg a *Bodrogköz* akkor még lápos-nádas világában.

Tényként kell azonban elfogadnunk a cigánybeözönlés előtti településekről fennmaradt bizonyosságokat. Többek között például régi oklevelek már 1373-ból említik a *Zigány* nevű nemesi családot, mint szabolcsi (Anarcs) és zempléni birtokost.⁴⁾ Ahhoz pedig, hogy egy idegen származású, jövevény nemzetség hazánkban nemesi joga-

1) Magyarország vármegyéi és városai. Zemplén vármegye, Budapest, 1908. 347. o.

2) Lehóczky Tivadar közlése: „Századok”, 1894. 826. old.

3) „Zemplén vármegye politikai és helyrajzi ismertetése”, ford. Matolai Etele, 323. §. Adalékok Zemplén vm. történetéhez, VIII. k. 296. old.

4) Zemplén vármegye, Bpest, 1908. 347. old.

kat nyerhessen, pár évtizedes és meglehetősen dicsőséges multra volt szüksége. Hasonlóképpen megemlékezik a *Zigány-családról* egy 1377-ből való oklevél is.

A *Matolai Etele* fordításában megjelent „*Zempléniensis Comitatus Notitia Politica, Topographica*“ c. forrásmű 88. §-ában ezt olvashatjuk a zempléni cigányság egykori helyzetéről: „*E vármegyében a cigányok is mintegy külön köztársaságot képeztek,*“⁵⁾ A továbbiakban az áll, hogy a cigányok megyénkben is csoportokba vagy nemzetiségekbe osztva éltek. Minden csoportnak külön teljhatalmú vezetője volt az *alvajda* személyében. Az alvajdák nemcsak fegyelmet tartottak sátorozó népük között, hanem az ítélkezés jogát is gyakorolták. Azokban az ügyekben, amelyekben az alvajdák érdemlegesen dönteni nem tudtak, végső fokon a nádor által kinevezett *fővajda* diszponált.

Ilyen fővajdákról van szó *gróf Eszterházy Miklósnak* az 1630. évben kelt pátensében (nyílt rendelet), amelyben a cigánynép legfőbb vajdáivá *ns. Gaál István* és *Zakadaty Péter* neveztetnek ki. Később, 1634-ben az elhalálozott Gaál István helyére *Csengery Istvánt* rendeli ki a nádor, egyben — mint Zsigmond király is tette — utasításokat közöl a kinevező okmányban a cigányok ügyes-bajos dolgainak elintézésére nézve.⁶⁾ Feljegyezték, hogy a zempléni cigányok még a XIX. század elején is külön vajdák felügyelete alatt állottak. Utolsó vajdájuk *Dobay Márton* volt.⁷⁾

A nádor, mint a legfőbb országos közjogi méltóság, a cigányság legfelsőbb forumaként — főleg az első időkben — sok jóindulattal kezelte a cigányok ügyét. Zemplén vármegye levéltárában őrzik *Thurzó György* nádorispánnak 1616. február 20-án (Bichae-n, vagy Bittsé-n?) kelt s a cigányok érdekében a zempléni nemes urakhoz intézett „*oltalomlevelét*.“ Ebből a menlevélből a cigányfaj eredetéről abban az időben kialakult téves felfogás tükröződik, amikor a cigányokat egyiptomi származásuaknak tünteti fel. Az oltalom-levél, — amelyben említés tétetik az alvajdáról is, — így hangzik részleteiben:

„*Midőn az ég madarainak meg vannak fészkeik, a rókáknak lyukaik... és minden állat rátalál vackára, a nyomorult egyiptomi nép azonban — akiket cigányoknak nevezünk — nyomorult bizonyára, mert akar annak a kegyetlen Fáraónak zsarnoksága miatt, akar a végzeté-*

5) Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. 1897. évi II. köt. 198. old.

6) Adalékok Zemplén vm. történetéhez. II. köt. 199. old.

7) Ugyanott.

nél iogva, régi szokása szerint a községeken kívül földeken és réteken rongyos sátrak alatt töltik keserves életüket, ... bolyongva minden nemesebb cél nélkül a szabad ég alatt, az üllöt, harapófogót, kalapácsot forgatva keze munkájával keresi napokra és órákra élelmezését és ruházatát... Ugyanezért intünk és megkeresünk titeket, hogy valahányszor az egyiptomi népségnek valamely csoportja, kivált pedig jelen iratunk előmutatója: Ferenc vajda és törzse megjelenik, személyükben és vagyonukban őket ótalmazni szíveskedjeteK...⁸⁾

Ugyanezekben a feljegyzésekben található az a cigány-eskümin-ta, amellyel a tanuskodó cigányoknak kellett vallomásukat alátámasztaniok. Hadd álljon itt kuriózumképpen ez az eredeti, a jólistmert cigánymentalításra valló formula: „Valamiot Faraó királyt Isten a Veres-tenger mélységében elsillyesztette, úgy engemet is a föld gyomrában elsillyessen és ha igazat nem mondanék, átkozott legyek, soha se lopásban, se cserélésben és semmi dolgaimban szerencsém ne legyen, sőt első cserélésemben a lovam csudává váljon és számárrá legyen, akasztófán száradjak dühös hóhér keze által... stb...⁹⁾ Gondolhatjuk, hogy az ilyen cigány esküdözésnek milyen perdöntő hatása volt!

Az is bizonyos, hogy a vármegye minden településre alkalmas vidékén a cigányság kezdettől fogva otthon érezte magát. A Kassay József által írt „Szerencs város leírása“ közli Szerentsnek lakossai 's azok mineműségei“ Anno 1730. cím alatt, hogy „... laknak itt Tzigányok is, kiknek a váras két végénn magoknak vagynak kusornyójik“ (valószínűleg kaszárnyát= Kaszernt ért a leíró).¹⁰⁾

Általában a hazánkbeli cigányság három főtipusát Zemplénben is korán meg lehet különböztetni. A városok és falvak végén létesült cigánytelepek állandó jellegű és munkából élő lakói a többséget alkották mindjárt az első időktől fogva. A másik, kisebb csoporthoz a huzamosabb ideig megtelepülő, de vándorlási ösztönének gyakorta engedő cigánytörzsek és családok sorolhatók. Míg a harmadik — szerencsére a legkevesebb számú — csoportot a sátrak alatt élő kóborcigányok alkotják.

(Folytatjuk.)

8) Zemplén vm. politikai és helyi ismertetése, 88. §. Adalékok Zemplén vm. történetéhez II. köt. 198. old.

9) Zemplén vármegye politikai és helyrajzi ismertetése, 89. §.

10) Adalékok Zemplén vm. történetéhez, X. kötet, 111. old. III. §.

Hűség

Nekem a hűség természetem,
Ami nem múlik, azt szeretem.
Mi rég volt szép, mint a szende ég,
Gyermek-évekből fénylő emlék . . .
Anyám, akit el nem feledtem,
Apám csillaggá vált felettem.
Mád, a szülőföld, az iskola,
Papunk a jóság apostola.
Patak, jegenyék, ház az alján,
Játszik a húgom, köt az anyám,
Köt és odaköt lám, örökre
Kerti fák közt a kerti rögre.
Gálszécsi hársak zúgnak-e még?
Nagyanyám, szegény. Fáj az emlék.
Diák-kor, Patak, régi álmok,
Nótázó fiúk, múzsa-lányok,
Tanárok, nyelvtan, bús mathézis.
Szeretem őket végig mégis.
Mássa nem tudok soha lenni,
Csak hű szívvel a multat szeretni.

A jelenben is azt szeretem,
Aminek régen rabja lettem,
Párom, kisfiam, kicsi lányom
Velők volt egy a boldogságom.
Lánykám pihen a temetőben,
De visszanez rám elmenőben.
Mi húsz éve mult, nekem jelen,
Tegnap óráit őrizgetem.
S a jövődtől mit várhatok?
Csendet, pihenőt, szép holnapot?
Unokák édes játszó köre
Lesz-e a szívem végöröme?
Nekem a hűség természetem,
Amit szerettem, azt szeretem,

A Hargitától a Hortobágyig
Szívem gyönyörrel hazavágyik.
Templomod, néped, Debrecen,
Ezernyi hívem hűn szeretem.
Jöttök-e mind majd oda velem,
Ahol jövővé lesz a jelen?
Barátok, hívek, munkatársak
Hűséget csak a kitartás ad!
Tartsunk ki híven mindörökre,
Hűséges szívvel egybekötve!

Hegyaljai Kiss Géza.

Hegyaljai Kiss Géza Társaságunk r. tagja. Sz. Mád.

A kendő

Elbeszélés

Irta : Novák István

1.

Az ősz úgy nyúlt végig a városon, mint lihegő, pirosnyelvű kutya a küszöbön, tekervényes útu, nagy szaladás után. Őrizte a nyár átszinesedett tarka rongyait s dühöseket fújta a hegyeken ólálkodó tél elé. Párás lehellelte bekúszott a házak falai közé, ráhajolt az utcák porára s gyönyörködve nézte a hulló levelek kétségbeesett vergődését, amint, utolsó istenhozzáddal, vibráló vonalak szeszélyes cikk-cakkját rajzolták a borzongó levegőbe.

Elnehezedő estébe hajlott a késődelután álomszagú csöndje, mikor Bacsonyi Imre, kollegiumi ephorus-diák hazafelé igazította lépteit a hepehupás eperjesi kövezeten. Nagy önbizalommal, kissé mereven lépkedett; látszott rajta, hogy gondolatai nem a csizmakopogás ritmusát zigyázzák. Messze kalandoztak azok, félig a múlt, félig a jövő meggyéjén. Szíve fölött, a feszesen domborodó zsinóros mente széles ölelésében parányi fehérség: csipkés-szélű selyemdarabka pihegett. Bizony piheghetett, riadozhatott is, hiszen nem szoktatta senki arra, hogy egyfelől komoly, fekete férfitente, másfelől pedig lüktetőbőrű, vászoninges férfimellkas ölelgesse, takargassa. Simogató, dédelgető leánykezekhez szokott a kendőcske s csudamód meg kellett változnia a körülményeknek, hogy úrnője, a kékszemű, szőkehajú Hédi olyan könnyelműen megvált tőle.

Hát nagy dolog is volt, mert szerelem követe, szerelem záloga lett a símafényű selyemdarabka. Ezt a szerelmet ábrándozta, emlékezte a diák is. Amolyan gyerekdolognak, diákhangulatnak indult, de ahogy egyik esztendő a másikba omlott: elmélyült, megszinesedett, s komoly elhatározássá sudárodott. A kendő is azt jelentette: az elhatározást, a komolyságot, a megpecsételést. A diák fülében még egyre visszacsengett az izgalomfütötte leányhang, amint megmegrebbenő ijedelemmel, a búcsúzás utolsó ölelésénél a fülébe súgta:

— Magának adom, Imre, hogy őrizze! A kendő meg magát!
Hogy mindketten visszatérjenek!

Úgy belemerült az emlékrakosgatásba, hogy valósággal meg-rebrent, mikor egy kemény férfikéz csapott a vállára :

— Hová, komám, ilyen ábrándosan? Tán a mádi szőlőket já-rod gondolatban? Sose fáraszd magadat, pajtás, maholnap a valósá-gában láthatod őket; reggel indulunk a szekerekkel.

Csapi Gyurka kerekképű, örökvidám, zömök kis alakja állott előtte a homályban. Kenyerespajtása, testi-lelki jóbarátja volt; öröm-mel karolt hát belé s kissé felocsudva, Gyurka kurta lépéseihez iga-zította az övéit. Kapóra jött neki a fiú. A felgyülemlett gondolatok utat találtak, volt akinek beszéljen, hát csak úgy ömlött belőle a szó :

— Idehallgass, Gyurka! — szorított egyet a barátja karján —. Sose beszéltem neked a terveimről, bár ha egy kicsit figyeltél rám, alighanem tisztába jöttél a szándékaimmal. Tudod, hogy mióta ide-dobott a sors a Bodroglőzről, egyszersem léptem át a város ha-tárát. Úgy megtelepedtem itt, mint szélfúttá pimpómag a hatalmas kőfal tövé-nél. Nem tagadom, eleinte keserves sirások ráztak belül, ha ilyenkor ősszel megcsikordult a diákszállító szekerek kereke s ti elindultatok a Hegyalja felé, hogy leszüreteljétek a Kollegium borát. Húzott engem is a föld, a szülőházam, de mindig maradtam. Se apám, se anyám, se rokonom ott, minek menjek hát. Itt a Kolle-gium vett szárnyai alá s jóságát, hogy nevelt és táplált, én azzal akartam meghálálni, hogy elhatároztam: eperjesi polgár leszek, hú fia a Kollegiumnak. Ma úgy látom, tervem sikerült. Hédiről beszél-nem Neked felesleges. Szeretjük egymást. Apja a tanács tagja, egyet-len szavába kerül, hogy a városhoz felvegyenek. Elindulásnak ez elegendő, de te tudod, hogy titkos álmom a katedra, a professzori szék a Kollegiumban. Egyszer majd az is sikerülhet. A jogot befe-jeztem s úgy gondoltam, hogy mielőtt Eperjesen meggyökeresedném, mint a Kollegiumból kiballagó öregdiák, még veletek megyek a mádi szüretre, a főiskola szőlőjébe, melyet minden ősszel a fiúk szüretelnek. Most először és utoljára. A viszontlátás, a találkozás a szülőfölddel most már nem veszélyes. Eperjesi lettem, a város, s később, ha Isten is úgy akarja majd, mint professzor, a Kollegium fia. Ideköt Hédi s az a kendő, amit ma kaptam tőle s amit, míg visszakerülök, a szívem felett fogok őrizni.

Bacsonyi Imre elhallgatott. Már a Kollegium előtt jártak. Písla ablakszemek hunyorogtak a piactér sötétedő négyszögében. Csönd ült a téren s csak a Kollegium felől szűrődött némi zsongás. Csapi Gyurka, aki tisztában volt barátja elhatározásának komolyságával, helyeslő megértéssel bólogatott, de, örökvidám természetéhez illően, nem áll-

hatta meg, hogy szókimondó hirtelenséggel válaszként valami eredeti sületlenséget ne kanyarítson s mert hirtelen jobb nem jutott eszébe, barátságosan hátbavágta kenyerespajtását :

— Én nem bírom a városi életet, megfojtának ezek a falak ! De téged más fából faragtak, hát csak edd meg, amit kifőztél magadnak. Nagy marhaság, de lehet, hogy neked van igazad !

Ezzel már szedte is a lábait s vidám nevetéssel szaporán tovapogott az aláhulló estében. Imre mosolygva fordult be a főiskola kapuján.

2.

Harmadik napja zsongott, dalolt már a mádi szőlők hegyoldala a szorgos diákcsoport munkájától, mikor a távolba révedező Imrét női hang zökkentette vissza a való világba :

— Kigyelmed tán professzor, hogy ilyen tempósan szedegeti a szőlőt ?

A diák zavartan nyúlt a földre helyezett kosár után. Tulajdonképpen igaza van ennek a csinos, karcsú leánynak — gondolta magában. — Megint elábrándoztam, pedig, mint vezetőnek, nekem kellene jópéldával előljárnom.

— Nem vagyok profeszor, — rántott egyet a dolmányán — de régen nem láttam ezt a vidéket. Most ismergetem.

A leány, a vincellérnek, Kovács Nagy Máthé uramnak egyetlen gyermeke, aki versenyt dolgozott a falkányi diáksággal, érdeklődve emelte csillogó, mélybarna szemét Imrére :

— Idevaló talán ? Eddig soha nem láttam a többiek közt.

— Itt születtem, de hamar utilapút kötött talpamra a sors. Eperjesen állapodtam meg. Valósággal a Kollegium gyermeke vagyok. Most búcsúzni jöttem a Hegyaljára. Visszamegyek. Ki tudja, látom e még valaha ezt a vidéket ? !

— Annyira megszerette Eperjest, a Kollegiumot ?

— Anyám volt a főiskola. Nevelőm, dajkám. Nem lehet elszakadnom tőle.

— Pedig — s a lány szemében különös fények villantak — ez a föld is a Kollegiumé. Éppen úgy hozzátartozik, mint az az eperjesi földdarab, amelyen épült. Ha itt maradna, ha visszatérne, a Kollegium várná itt is. És jó volna, nagyon jó volna, ha visszatérne ; még jobb, ha soha el sem is menne innen. Nézzen körül ! Itt, a hegyek lábánál, amerre csak ellát, mindenütt egy-egy falu.

Emberek, szegény, didergő, rongyos népek lakják. Tudás, sok-sok tudás kellene nekik, hogy felemelkedjenek, hogy magukhoz térjenek, hogy növekedjenek. Mert nincs, aki vezesse őket, nincs aki pártjukat fogja. Nekibúsult elszántságuk a közeli nádasok, erdők szegénylegényeit gyarapítja csak. Hírek jönnek-mennek! Valami megint készül az erdélyi végek felől. Ember kellene ide, tanult, okos ember, aki eligazítsa, aki vezesse ezeket, ezeket a szegényeket... magyarokat.

Bacsonyi Imre dermedt csodálkozással bámult a leányra. Ki ez, mi ez, mit akar ez a lány? Kicsoda tulajdonképpen és miket beszél? Mintha ismeretlen világot tárna fel előtte, amint kigyulva, karcsú, fiatal szépségében beszél, szónokol és lángol előtte. Olyan, mint egy gyönyörű, különös próféta, aki üde, remegő lányalakot öltött, hogy megigézzen, hogy elkábítson, hogy elbódítson mindenkit. És milyen szép, milyen furcsán, bolondítóan szép ez a lány, ez az Erzsike, ez a Kovács Nagy Erzsike!

Élénk, szélesen ívelő mozdulat fejezte be a lány beszédét s amint kinyújtott karjával körülmutatva nagy kört írt le a levegőbe, keze beleütközött a mellette álló szőlőkaróba. Hosszú, pirosan gyöngyöző vércsik jelent meg a fehér leánykar bársonyán.

— Jaj, Istenem! — sikoltott a lány, s tehetetlenül meredt a gyorsan szaporodó vércseppekre.

Imre kezéből kihullott a kosár s a szőlőszemek riadt rebbenéssel gurultak szerteszét. Egy ugrással a leány mellett termett s magához vonta a vérező, remegő kart. Kicsit megszedült, amint ujjai végig simították a bársonyát, s ebben a szédületben csak annyit látott, hogy szabadon maradt másik kezében megvillan valami selymesfényű jószág s a következő pillanatban már a leány karját ölelte a kendő, a csipkésszélű selyemdarabka, a Hédi kendője. Aztán felocsúdni, gondolkozni sem volt ideje, mert az ijedtségéből magához tért leány már szaladt is fel, hegynek felfelé, a présház irányában — a kendővel, a Hédi kendőjével.

3.

Rőt fényű lánggal utoljára vetett lobbot a szüretelő eperjesi diákok pattogó tűzrakása a mádi lankákon. Csapzott homlokú, tűzvi-gyázó szemek tükrözték az éjfékete semmibe lobbanó lángnyelvek szeszélyes játékát. A Kollegium, amely felé reggel visszaindultak, ott botladozott már valamennyiük holnapot kereső fantáziájában s mesz-

szehangzó énekük a hazatérés vágyát dalolta a néma hegyek mozdatlan sötétjének.

Bacsonyi Imre magához húzta kenyerespajtásának kerek koponyáját:

— Idehallgass, Gyurka! Holnap én nem megyek veletek. Ittmaradok!

Csapi Gyurka nem válaszolt azonnal. Szokatlan komolysággal hosszan bámulta a tüzet s csak nagysokára szólt.

— Tudom én azt, pajtás! Figyeltelek... Erzsike?

— Ő is, meg a föld, a népem, a véreim, meg minden, ami itt körülöttünk van.

— És az állás... a katedra... és Hédi?!... Ott mindened megvan, csak utána kell nyúlni!... Itt meg... semmi!

Sóhaj szakadt a vörösbejátszó fekete dolmány alól, mélyről-jövő, nehéz férfisóhaj.

— Mindenekkel számot vetettem. Tudom, bitangság, amit csinálók és Hédit szívből sajnálom. De a vérem szólalt meg, az húz, nem tudok ellene tenni.

Az ének most pattogó ritmusba vágott s a hegyek felelgettek rá sötéten. Gyurkában megficcánkolt valami keserűség, lehet, hogy az elválás fájdalma nyilalt a lelkébe.

— És mi lesz belőled itt?... Vincellér?... Jobbágy?... Urak csahosa?... Vagy nádi farkas?!

— Lehet, hogy az egyik, lehet, hogy a másik. A Kollegiumhoz azért hú maradok, ez is az ő földje s majdcsak megállom rajta a helyemet.

— És a kendő? A Hédi kendője?...

Feketefüstös szikraeső kavargott fel, valaki nehéz hasábot dobott a lángok közé. Imre tompa hangja alig hallatszott:

— Marad!... Ittmarad!... Vér van rajta s a vér ideköti.

Gyurka most hirtelen megtalálta önmagát. Nagyindulatosan beleszántott gubancos, fekete hajába s aztán csak kibökte, ami a nyelvére tolult:

— Címeres marha vagy, édes komám, de megint csak neked van igazad!

Ének és tüzláng most versenyt kavargott az ég felé.

Hortobágyi csárdában

Közöttünk kecskelábas asztal,
Barátkozom egy ősz paraszttal.

— Arcod bozótos, jó öreg!
— Mert rátapad a por, törek!
Nehéz az élet, hej, nagyon.
Homokba túrok, vagy fagyon
Keresem a darabka kenyerem,
Tüskés az arcom, kérges tenyerem.
— Panaszkodol!

— Nem én soha!

Vagy vénasszony, vagy ostoba
Kölyök, ki sirdogál bajában.
Nem addig én, míg bír a lábam!
— S az bír sokat, azt jól tudom,
Nem dőlsz ki soha félúton,
Tizedért munkálsz mindenütt,
A sors meg rajtad ingyen üt.
— Ingyen?! Na, még sosem tagadtam,
Az ingyen farkát megragadtam,
S addig cibáltam, jószerecsém
Keresve vígan, hol kövér,
Amíg kisült, hogy ösztövé,
S gazdát cserélt egy tálka lencsén.
A lencse énreám esett,
S miért tagadnám, jólesett.

Hamiskás szemmel rámnevetve
Hunyorgat is, hogy itt a kedve.
Megértem tüstént, hogy mit int,
S kiáltom rá: Hé! Odakint!
Csapláros, gyorsan azt a bort,
A baj felett ülünk ma tort!

Két telt pohár már összekoccan,

Aztán merengünk némán, hosszan
Kémelve ki a pusztaságba
Távolbahívó ablakon.
Mesél a hortobágyi csárda,
S én álmodozva hallgatom.

Meséje szembenéz velem,
Igen, látom, nem képzelem :
A föld felett iramlanak
Lángot fúvó táltos lovak ;
A ménes vágat féktelen,
Nyerítve : nincsen végtelen !
Amott a puszta mosolya,
A nyugton kérődző gulya
Hever kopasztott füvesen.
Nem mozdul tán a füle sem.

A napsugár most összetörve
Fonák szinképet fest a földre :
Fejen bokázó bamba szörnyek,
Galykarjaikra állt fatörzsek
Dülöngenek idébb-odább . . .
Bohókás, játszi délibáb . . .

Teremtőnk szive idevágott,
Hát itthagyt egy déli álmot :
A délibábos Hortobágyot.

Az égi álmot fejtegetve,
Az ősz parasztnak gyúl a kedve,
S a délibábra bökve mondja :
— Hogy nem volt s nem lesz csúfja, rongya
E nép soha a nagyvilágnak,
Köszönheti a délibábnak.
Mert szép a puszta, szép a ménes,
A táncoló csikó, a kényes,
A gémeskút körül a jószág,
— Hejh ! Mind mienk e szép valóság !
De lám, ha égnek áll a lába,
Más lecke szól az iskolába ;

Hogy megcsalhat ravasz szemünk is
És megbotolhat jó eszünk is.
Azért, ha jött a jó barát,
Mutatva egyik oldalát,
Mi másik oldalára vertünk
S ha arra álnokságra lettünk,
A virtust addig kentük rajta,
Míg megszökött a beste fajta.

Vagy ráncszakadt a fergeteg?
Szikráztak gyilkos fegyverek?
Vitáztak milliók velünk,
Hogy hol legyen a fekhelyünk?...
Fejünk letettük egyre-másra,
De bizva mind a virradásba,
Mert azt tanítja délibábunk:
Van életünk, de nincs halálunk!

Felgyult szeme szemembe lángol:
— Uram! A téres Hortobágyról
Vigye csak szerte ezt hamar,
Hogy most se féljen a magyar!
Kezét kezembe tartva állunk,
Hiszen kevés a szó minálunk;
El is tűnt már s én egyre látom
A délibábos pusztaságon.

Farkas Dezső.

Gyóni Géza Krasznojarszkban

Írta : Marton László

1916 március közepe táján nagy volt a felháborodás a hadifoglyok „fővárosában”, a középszibériai Krasznojarszkban . . .

A város területén fekvő hatalmas barakktáborban néha több mint 10.000 főnyi különböző nemzetiségű (magyar, osztrák, német, sőt török) hadifogoly volt elhelyezve, akiket az oroszok a galíciai és keletporoszországi harctereken ejtettek fogságba. A foglyoknak körülbelül fele magyar volt; a rabélet sok-sok szenvedése között mindvégig hűek maradtak egymáshoz a bajtársak, s a szívük csak a távoli kis hazájukért és elhagyott családjukért dobogott. Volt színházuk, több zenekaruk és újságjuk, melyek elviselhetőbbé tették a fogság kietlenségét, tompa fásultságát. Megtartották nemzeti ünnepeinket is. Közeledvén a március 15-e, néhány fúró-faragó magyar fehér nyírfakéregre tulipánt és két levelet vésett, s a tulipánt pirosra, a leveleket pedig zöldre festette. Az osztrákoknak nem tetszett, hogy ez a háromszínű nemzeti jelvény ott díszelgett a magyar hadifoglyok sapkáin. Ezért kilátásba is helyezték a háború utáni feljelentést. Az egyik oka ez volt a felháborodásnak. A másik pedig egy táborparancs, amelyet a hadifoglyok fölött parancsnokló, rangidős osztrák ezredes adott ki. A szolgálati szabályzatra hivatkozva megtiltotta a magyaroknak, hogy a márciusi ünnepélyt megtartsák. Lett erre felzúdulás, s különösen a fiatalabb tisztek, a zászlósok és hadapródok jöttek lázba. Kint tombolt még a kegyetlen szibériai tél, de a magyar szívekből feltört a hazaszeretet tavaszi láza, amelyet nem tudott elfojtani a rövidlátó osztrák „testvér” táborparancsa sem. Március 15-én reggel 9 óra után — hogyan, hogyan se — a tilalom ellenére is kitarult a nagy terem féltve őrzött ajtaja és betódultak a lelkes ünneplők, kiknek természetesen utólag sem lett semmi bántódásuk. Akik pedig nem értek be, azok a nyitott ablakon keresztül hallgatták az ünnepi szónokot.

A márciusi ünnepélynek külön érdekessége volt, hogy Gyóni Géza — a világháború és a hadifogság tragikus sorsú költője —

előbb a „Márciusi akarat”, aztán a „Kokárda” című versét szavalta el tomboló lelkesedés között:

Mikor gránát bögött, mikor bomba csattant,
Mikor ezer ördög fűtött ezer katlant,
Mikor rémült lelkek robbanástól féltek,
Hej, más volt a dörgés, hej, más volt az ének,
Jó magyar, hű magyar, hős magyar levante,
Kell Rákóczi-nóta, kell a Kossuth-mente,
Kell nemzeti zászló, Petőfi-kokárda,
Itt van, nesze, rakd fel, hősi magyar gárda!

Hová lettek a lelkes ünneplők, mi lett a sorsa a különböző táborokban elhelyezett sok ezer magyar hadifogolynak?

Gallas szobrász Gyóni Géza maszkját önti.
(Petrányi Miklós festőművész helyszíni rajza után).

Éhség, a szokatlan zord tél és a fertőző betegségek tizedelték őket. A krasznójarszki táborban például ezrek és ezrek pusztultak el kiütéses tifuszban. Egy naplófeljegyzés mindennél többet mond: „Közvetlen húsvét előtt állunk. Naponta 70, 80, sőt 100 bajtárs betegszik meg és 40–50 hal meg kiütéses tifuszban. Minden orvos, medikus és ápoló beteg, sok pedig már meghalt. Borzalmasan gyilkol a járvány... És nincs segítség... Nincs fürdő, nincs gyógyszer, nincs dezinfekció. Jön a fekete halál feltartóztatlanul!” 1917-ben lángbaborult Oroszország és a világ egyik legnagyobb forradalma szántott végig rajta. A polgárháború végnélküli viharai következtek ezután s az ártatlanul legyilkolt rabmagyarok vére festette pirosra az orosz földet. A börtönök megteltek, s a szenvedők jajszavai bele-

vesztek a szibériai éjszakába. Azok közül, akik életben maradtak, a világháború befejezésével — többnyire hivatalos fogolyszállítmányokkal — sokan hazatértek. De Gyóni Géza nem jöhetett vissza . . .

Idézzük fel az emlékét, — nem volt igazabb költője a világháborúnak, mint ő. Minden sora élmény, véres valóság.

* * *

Az alig ismert újságíró a háború vérvihara sodorta ki 1914-ben a bágyadt vidéki légkörből. (Szomorú szemmel, Élet szeretője c. verskötetei életének első szakából valók).

Gyóni Géza temetése. — Búcsúztató a sírnál.
(Petrányi Miklós festőművész helyszíni rajza után).

Tüzesőben, Przemysl várának szörnyű földi poklában „szenvedve harcol és vigasztal” Gyóni Géza káplár. A körülzárt várban 1914. okt. 4-től 1915. márc. 22-ig a „Tábori Újság” c. magyar napilapot adtak ki, melyben először jelentek meg a költő háborús versei. Még a vár feladása előtt Molnár Elek tábornok zászlóssá nevezte ki. (Erre az időre vetnek fényt a Lengyel mezőkön, tábortűz mellett c. kötet versei.)

Amikor Przemysl várát feladtuk, Gyóni Géza testvéröccsével, Achim Mihály főhadnaggyal együtt orosz fogságba esett. (A költő családi nevét Gyónira magyarosította ; ugyanis a pestmegyei Gyónon született 1884. jún. 25-én). Előbb az alatíri, aztán a krasznojarszki táborba szállították őket. A háború sok szenvedése s a fogság befelé ható, gyötrelmes élete felőrölte Gyóni Géza érzékeny ideg-

zetét; búskomorságba esett. Előre látta fenyegető tragédiáját, amit egy versében megrázóan ki is fejezett:

... Azt írtam: „Jön a messiás,

Tüzeket látunk felvillanni.”

S már tudtam: nincsen semmi más,

Meg kell itt halni, meg kell halni.

(Levelek a kálváriáról, 1. levél.)

Forrón szeretett Mihály öccse 1917. jún. 8-án tüdőbajban meghalt; a lesújtó halálhírrre nem szólt egy szót sem a költő, csak megmerevedett arca mutatta, hogy az ő napjai is meg vannak számlálva. Egyre nyugtalanabb lett. Kórházba vitték, ahol egy lelkes, magyar katonaoorvos kezelte. De már hasztalan volt minden fáradozása. Gyóni lelki egyensúlya végleg megbomlott; zavaros látomásai voltak, tépte a testét, nem evett, sőt egy alkalommal a tüzes kályhának ugrott. Kitért rajta a téboly. Pár hétre öccse halála után, jún. 25-én — születésnapján — fejezte be életét. A Jeniszei folyó melletti nagy fogolytemetőben hantolták el bajtársai. A temetés előtt „Gy. G.” jelzésű vasövet erősítettek derekára, hogy majd könnyebben hazaszállíthassák hamvait. A költő maga írta meg sírversét:

... Boldog, ki itt jársz, teéretted is

Megszenvedett, ki lent nyugszik, a holt;

Véres harcok verték fel hírét,

De csak a béke katonája volt.

* * *

Revertera Anna grófnő, vöröskeresztes nővér, aki harminc szibériai fogolytábort látogatott meg, döbbenetes szavakkal írja le a hadifoglyok tömegtragédiáját. Befejezésül a naplójából közlöm az alábbi szemelvényt:

„...Csüggedten léptem be a fogházak komor celláiba, az elhanyagolt kórházakba. Láttam, amint az elhagyatottak nyomorúságos barakkok padlóján lehelték ki lelküket, panasz nélkül, éppen olyan hősiezen halva meg, mint ahogy éltek. Nem volt olyan gyötrelmem, amely megkímélte volna őket, vérük ott folyt el a hideg éjben, nem egyszer testvérkézüttötte sebből és megszentelte a szibériai földet. Csak ez a föld rejti magában a titkokat — hősmonda nem fogja őket elbeszélni és számukat sem fogja megnevezni...”

Az apró fakeresztek ezrei emelkednek ki a fagyos rögökből, s a mártírok kihűlt szíve fölé fehér szemfedőt borít a hosszú, kietlen szibériai tél...

Álom

Ha a szememet este becsukom,
Minden valót egyszerre itthagytok.
S hogy, hogy nem, én magam sem tudom,
Mindújra csak a Hegyalján vagyok.

A régi házba álmodom magam,
Ahol az éltem virágba borult,
És visszahozom, könnyes boldogan,
Amit már vinne... elvinne a mult.

A zöld szobában most az óra üt,
Borongó hangja halkán muzsikál;
A kályha fénye éppen odasüt,
Ahol virágra, ezüstre talál.

És mint az ég a földi tájakon,
Úgy itt a hószín, szűzi boltozat
Félkör csupán — a mennyel is rokon,
De földi csak — s itt minden megszakad.

A teljes kör, a teljes békesség,
Az örök otthon, a magasba' mind,
S amit szeretett, megtalálja még,
Aki előre s fölfelé tekint.

Máriássyné Szemere Katinka

Égi ősök gyermekei

Irta: Molnár Gyuláné

Az Új Magyarországon megjelent s japán testvéreinkkel foglalkozó nagyon érdekes cikkek eszembe juttatták *Kozma Andor* költőnk *Turán* c. ősregéjét, melyben a szerző a fajrokonságról énekel.

Most, amikor annyira szükségét érezzük annak, hogy a nemzeti érzést fokozzuk, és más népekkel való kapcsolataink ismeretkörét kibővítsük, szeretném erre az érdekes, de félig-meddig feledésbe ment műre a köz figyelmét felhívni. Azért kérem a Zempléni Fáklya t. szerkesztőbizottságát, e sorok szíves közlésére. Be akarok világítani velük az elmúlt évezredek kódébe, hogy egynéhány magyar e fénynél újra megismerje eredetének mondáját, mely emlékezetéből az idők folyamán kitörlődött. (A japán ember az ősök állandóan ápolt kultusza folytán jobban meg tudta őrizni a nagy tradíciókat.)

A Subaya tanár által említett monda, mely szerint a japán nép *égi nagy mezők gyermeke*, megdöbbenően egyezik az ősregében a turáni népek egy *Égi Östől* való leszármazásával, melynek említésére a magyar csak lenéző, vagy elnéző mosollyal felelne. Pedig hogy mennyi erőt ad az ilyen regében való szilárd hit, legjobban bizonyítják a japánok példátlan győzelmei és az a tény, hogy Japánt csakugyan még sohasem érte megalázás. A *Turán* még 1922-ben jelent meg, de érthetetlen okból nem terjedt el oly széles körben, mint ahogy a magyar érdek megkívánta volna.* Pedig bátran állíthatjuk, hogy szépsége és tárgya tekintetében előkelő helyet foglal el a magyar hőskötemények sorában.

* *Kozma Andor* régi barátnője, *özv. Nagy Gáborné*. lelkes magyar nagyasszony hívta fel figyelmemet e csodás és most annyira aktuális költeményre, melyben mindenki megtalálja a maga kora, lelkülete és szellemi fejlettsége szerint, a neki megfelelő olvasmányt.

A gyermekember szép mesét lát benne, az ifjú fogékony lelkét a nagy példa lánggra lobbantja és tette serkenti, a felnőttest a benne gyöngyként ragyogó nagy igazságok készítetik gondolkodásra.

*) Csak második kiadást ért 1926-ban. Sz. 6. e.

A *Turán* két részből áll: az *Áldás* és az *Átok*-ból. Első része a turáni fajok eredetét tárgyalja.

Kezdetét az időtlen időkben veszi, amikor:

*Uk, az örök erő, az ok,
A felfoghatatlan vég-titok
a világmindenséget megteremti.*

A nagy Szellem odafent a véges életet megismerni kívánja. És egy fenséges Turul madár alakjában földreszáll. Szárnyait egy sziklaszirt mélyébe rejti. Emberalakban megszereti és elveszi a szelíd Indát és, mint a nagy Turulkirály, itt marad a földön. Fia a hős Túr előtt feltárja égi származását és beavatja a sziklaszirt titkába. Felszólítására Túr felölti a bűvös szárnyakat, melyekkel diadalmasan emelkedik az ég felé. Feleségül veszi a merész Mesét, Urdungnak, az alvilág földi özvegyének leányát.

Az égi származásának e frigye a pokoli származásával, a születendő új faj minden későbbi dicsőségének, de egyuttal a „turáni átoknak” is forrása lesz és — mint egy vörös fonal — végighúzódik az egész költeményen.

*És évezredekre hagyva itt,
A rontás rejtett magvait,
Úgy érzé, rendben dolga fent,
És megint le a pokolba ment . . .*

Túr hét fia: Hunor, Hagyar, az ikerpár: Som (Suomi) és Ugor, Turk és Tatár és a „furcsa kis Nap” az apjuk által kijelölt és az Uraltól az Óceánig terjedő tartományaikban a turáni fajok ősei lesznek.

De az említett pokoli mag már e nemzedékben kikél. Egymás közt vetélkednek az elsőbbségért és a vele járó sziklaszirtbe rejtett titok birtokáért.

Vagyok én olyan mint ő!

Csak a csendes kis Nap hallgat és magában gondolja:

Én mindnél olyanabb leszek!

És keleti tartományán túlhalad, a felkelő nap által mindtovább vonzva a tengerhez ér, hajóra száll és

tovatűnt, itt hagyva fáját, az erényt, a bünt

és a napkeleti szigeteken kikötve új hazáját, a Naphont (Nippon) alapítja meg.

Az *Átok* c. részben a turáni népek évezredes története vonul fel szemünk előtt színdús, mozgalmas képekben, két nemzedék életébe belesűrítve. Látjuk Tur fiainak hősiességét, de ármányait és

viszálykodásait is. Kibékülve a tegnapi ellenséges testvérrel, hogy vele együtt a tegnapi jó testvér ellen forduljanak. Hiába Tur apjuk minden intő szava és parancsa. Rohannak vesztükbe, melybe pokoli vérük kergeti őket. Az öregedő király hű hadvezérét, Lődöt meggyilkolják, felesége elárulja, fiai elhagyják, hadserege Hunorhoz pártol, városát a csöcselék felgyujtja és kirabolja. Új ellenségét megmaradt maroknyi híveivel elűzi, de hét nyíltól szíven találva elesik. Halála hírére a hét testvér kibékül, s a négy legidősebb most keresi a magas ércfállal körülzárt sziklában a titkot, de nem találja meg.

Tur a titkot magával vitte a sírba.

Tur, égi oltás, földi galy.

Félisteni hős, királyi sarj,

Te lenghettél a légbe még.

De fiaidnak a föld elég!

Az alig kibékültek az apai jusson ismét összevesznek és egy írtózatot harcba

egymást taposva, rongyokra tépve szétválnak.

Ez talán Turulnak, a nagy Ősnek üzenete népeihez: Megérkezett az óra, amikor a magyarok ős testvéreikkel közös harcba a sötét hatalom ellen fordulva, azt letörik, és vele együtt az átok is megszűnik.

Az ihletett költő nemcsak a múltba tekint vissza, hanem a jövőbe is belenéz. *Látomány* c. versében Tur király halála előtt, fájának jövőjébe évezredekre beelát. Nagy események és nagy emberek vonulnak fel lelki szemei előtt. Némelyikben köztük saját magára és Ősére ismer. Egy utolsó látomása:

Tur ámul nem várt nagy csodán:

Ott szélső napkelet felé

Aranyos már a hab,

Kikél belőle a sárga nap.

Káprázatos nagy fényt vető,

Szinte világot fenyegető.

De Urdung vészes fénye-e?

Vagy az ősi faj reménye-e?

Ez a költemény nemcsak a turáni fajban lévő égi és pokoli vér harcát jelképezi, egy mélyebb szimbolumot is rejt magában: a minden fajiságon és időn felül álló ember örökös küzdelmét a benne rejlő isteni és ördögi tulajdonok harcbavetésével.

FIGYELŐ

Fáy András pataki kéziratai

Fáy sok szerzeménye, különösen több dévaj verse, kéziratban maradt fenn. Nem került kiadásra. Ezek közül néhány a pataki főiskola kézirattárában van.

A tudomány érdekében felsoroljuk őket.

1. Orvosi házi jegyzetek, melyeket a hazában gyűjtögetett Fáy András. 1826. Előszavában elmondja, hogy a hazának akar használni ezekkel, mert édes érzés könnyíteni a nyavalygó emberiségen. I. részében 344 gyógyszer ajánl, II. részében (Veterinária) a Házi barom-orvoslásra 94-et (a 95-ik toldás Demeter Jánostól). — 1828-ban megjelent ugyan, de a cenzor csak az orvosi dolgok nélkül engedte ki nyomtatni. Újabban dr. Daday foglalkozott vele (1930).

2. Restauráció. 1818. Megjelent a Figyelőben.

3. Mennyből jött levél Czenkéről. (Dévaj vers.)

4. Két dévaj szerzeménye. 136 sz. kézirat.

5. Maradjonról. (138. sz. kézirat. Ez a hazafias vers így hangzik :

„Maradjon”-ról
Úgy van! „Maradjon” szent szód
nemzetem!

Ha jót kívárni vágyasz 's dicsőt
'S hova erős lélek kell 's hős
kebel —

Ármánykodás dacára fegyverül —
Ekkor maradjon zengő jel-
szavad,

Pusztán „maradjon” zengjen ajka-
kadon.

Nem fejtí bár, antiqua sessione,
Mit kelljen értenünk Maradjon-ról,
Mégis „maradjon” zengjen ajka-
don!

De ám ha kor, ha század lelke int
Dicsőbbre, jobbra, mint áll bús
ügyed,

Ekkor ne zengj Maradjont nem-
zetem,

Ekkor „Haladjon” legyen jel-
szavad!

Fáy Pest megye követe.

E vers valamelyik régi zsebkönyvben megjelent ugyan, de ismeretlen lévén, helyénvalónak tartottuk újból való közlését.

6. A pándi csuda. (Dévaj vers 1728 sz. kézirat.)

7. Szilassy László kastélya felépülése végeztével tett örömnapi congratulációja Fáy Andrásnak. (3142—3 kézirat.)

8. Ugyanabból az időből egy tréfás verse :

Tört tengelynek kulimáz,
Hasadt fazéknak új máz,
Gyümölcstelen fának váz,

Pándi bornak új borház :
Ezt akárki meglássa,
Világ felforgatása !

9. A csereháti nyulaknak tettes Patay Pál úrhoz, mint főfő agármesterhez intézett folyamodása 1818-ból. (3142 sz. kézirat.) Irgalmat kérnek tőle és azt, hogy mondja meg a helybeli tiszteletesnek, ne lövöldözzön rájuk, mert bár el nem találja őket, az ijedelem is kárt tehet bennük.

10. Aforizmáiból szemelvények (1735 : 187). E kéziratban fennmaradt versekről említést tesz a Badics Fáy-életrajza is, de éppen csak megemlíti azokat.

11. Fáy levele Terhes Sámuel pelsőczyi lelkészhez. Valószínűleg a meséi kiadásáról szóló értesítést küldi neki 1825-ben. E levél szövege a következő :

Különös tiszteletű Drága Tiszteletes Úr !

Azon bizalomból, mellyel minden igaz hazafit, a' Magyar Literatúráért és közjóért buzogni vélek, bátorkodtam Drága Tiszteletes Urat egy kis fáradsággal terhelni, melyet az idézart Jelentések bővebben kifejeznek. Teljesen hiszem, hogy alkalmatlan nem vagyok, különben nem tenném. A' ki is maradok viszont szolgálatom kész ajánlása mellett Úri becses szívességébe ajánlott, állandó tisztelettel Pesten, 16-ik November 1825.

Drága Tiszteletes Uramnak
alázatos szolgája
Fáy András

Közli : **Gulyás József**

A szerencsi r. kat. egyházközség multjából.

A kassai egyházmegye 1804-ben alakult meg. Addig az egész északkeleti felföld az egri érsek fennhatósága alá tartozott. Ekkor azonban Zemplén, Abauj- és Sáros megyékből megalakították a kassai egyházmegyét ; Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros és Szatmár megyékből pedig a szatmári egyházmegyét. Az első kassai püspök Szabó András volt (1804—1819), aki nemcsak az egyházmegyét, hanem az egyházközségeket is igyekezett a lehető legnagyobb körültekintéssel megszervezni, intézményeik javadalmát és hatáskörét körülírni s a helyi viszonyoknak megfelelően a lelkipásztorkodás színvonalát emelni. Ebből a gondoskodásból fakadtak azok a püspöki látogatások alkalmával fölvetett jegyzőkönyvek, amelyeket ma *Visitatio Canonica* néven ismerünk. Mivel ebben nemcsak a szoros értelemben vett vallási dolgokra terjesztik ki a figyelmet, hanem becses adatokat hoznak a helyi történet számára is, azért nem lesz teljesen minden haszon nélkül, ha néhány dolgot idézünk belőle. A szerencsi plebánia látogatása al-

kalmával felvett jegyzőkönyv nyelve latin, keltezése: 1814 október 10. Címe pedig így hangzik: *Decretum Visitationis Canonicae Parochiae Oppidi Szerents de Anno 1814.*

A plebánia története

„A szerencsi plebánia nagyon régi, alapításának idejéről semmi feljegyzés nem maradt. Régiségéről tanúskodik az a feljegyzés, hogy már 1321-ben az egri káptalan egyik címzetes kanonoka a plebános, aki egyuttal kerületi alesperes is. (Lásd: az egri káptalan határozata 1321-ből Róbert Károly király idejében, jelenleg Zemplén vármegye levéltárában, 25. fiókban 73 szám alatt.) De a reformációt követő viszontagságos időben a templomot és a plebániát átvették a reformátusok. A plebánia romjai láthatók a mai napig a református templom közelében. Ez a templom volt valamikor a plebánia templom, amint azt meg lehet állapítani magáról a templomról, és az északi oldalon levő sekrestyeajtóról; a sekrestyét ugyanis Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem, aki öreg korában itt élt és itt is van eltemetve, lebontatta . . .

Ez nem volt az apátsági templom, mert az a kolostorral együtt a Vár helyén volt és ezt a kolostort alakították várrá.”

Az apátság történetéről a *Visitationis Canonicae* ennyit mond:

„Régen Szerencs városában volt bencés apátság, amelyet 1393-ban a Monoki család alapított; ez alá volt rendelve az Uj-Őr nevű falu is. (Ez azonban az idők viszontagsága következtében elpusztult és mint tanya visszakerült a Monoki család birtokába és Monok község területébe kebelezték be; ma Ingvárnak, Ingó várnak, Ingoványos várnak hívják.) — 1556-ban az apátságot, az apát erőszakos elűzése után Zápolya János magyar király és erdélyi fejedelem özvegye, Izabella számára lefoglalják és a kolostorból várat alakítanak; így tehát az apátság 103 évig állt fenn. Az a hagyomány, hogy az apátság Szent György lovag és vértanú tiszteletére volt szentelve, viszont Szirmay Antal: *Notitia Typographica Cottus (Comitatus) Zempleniensis* című könyvében azt állítja, hogy Szent Péter és Pál apostolok nevét viselte . . .”

A jelenlegi templom története

„1742-ben az újjászervezett plebánia újra plebánost kap. Ettől az időtől kezdve végig lehet menni a szerencsi plebánosok megszakítatlan során . . .”

„A szerencsi plebánia templomot az Almássy család alapította s Szűz Máriának, az an-

gyalok királynőjének tiszteletére van felszentelve. — A templom búcsúünnepe Szűz Mária születésnapján van, amikor a VI. Pius pápa által engedélyezett búcsúkat el lehet benne nyerni; az ünnepélyre több vármegyéből gyűlnek össze a hívek. Maga a templom a város közepén van, a várárok partján, kissé lejtős helyen; a hely azonban száraz, szép és tűzmentes, a templom hossza 14, szélessége 6 öl.

Tornya elegáns. pléhvel fedett s benne három harang van; a legnagyobb 6, a középső 2, a legkisebb 1 mázsás. Hogy az első meg van-e áldva, nem bizonyos, a középsőt Eszterházi Károly egri püspök áldotta meg Tállyán s Szent József nevét viseli, a legkisebből azt mondják, hogy nincs megáldva. A torony el van látva jó karban levő órával, amelyet szintén az Almássy család ajándékozott; ennek gondját a harangozó viseli, aki azért a nevezett családtól évente két mérő szemes terményt kap. A templom kórusa szintén jó karban van, s az orgona benne 9 változatú.

A bekecsi templom

„A plebánia templomon kívül Bekecsen is nagyon régi templom van, amelynek építési ideje szintén elvész a múltban. A templomot báró Andrássy Ferenc renováltatta 1754-ben.”

„A katolikus hívek létszáma az anyaegyházban 609, Bekecsen 261, Harkányon 161, Legyesbényén 309, Ondon 54, a Földvár tanyán 2, Harangodon 22.”

„A szerencsi anyaegyházhoz leányegyházak címén öt falu és két tanya tartozik. A falvak ezek: Bekets, Legyesbénye, Szada, Harkány és Ond; a tanyak pedig: Harangod és Takta-Földvár. A könnyebb emlékezés kedvéért e disztichonba foglalhatók össze:

Bénye (Legyes), Bekets, Ond, Harkány, Szada, Takta, Harangod, Ennek az Anyja Szerents, jőkat iránya jelents.

Ezeknek a leányegyházaknak a távolsága az anyaegyháztól a gyalogos számára a következőképen adódik: Bekets két negyedóra, Legyes-Bénye három negyedóra, Szada egy óra és két negyedóra, Harkány két óra, Ond és Földvár 1 óra, Harangod pedig egy egész és két negyedóra.”

Közli: **G. F.**

Zempléni mondák (Folytatás.)

A Magita tó (Erdőbénye) regéje. Barbiano Jakab idejében történt. Kaszaházi Joó János szerette Sólyom Iván leányát, a szép Magitát. Elbúcsúzik tőle, hogy a leány apjával Tokajba menjen Bocskai ellen. A leányt Suthánál hagyják. Ők ketten el-

mennek. Sutháékhoz egy idegen jön, Dán, akit Bocskay Bényére Joóhoz küldött, de Joót már nem találta ott. Így került ide, mint legszebb házba. Meglátja Magitát s hívja magával Krétába, királynőnek. Magita elment vele, de a pincébe vitte, honnan a Vörös Gyurkó kulacsába bort hozott, s ott bezárta. Ide zárta a másik, Dánt kereső tisztet is, Onokot. A törökök a két tisztet mindenfelé keresték. Magitára gyanakodtak s neki Suthával sirt ásattak. Sutha a maga pincéje felett ásta meg azt, úgyhogy Magita a pincébe esett, de véletlenül a két török tisztet fogva tartó pincébe. A két török kinyitatta vele a pincét, s elmenvén, az ajtót rázárták. De a leány tudta a zár minden „bezzegjét”, kijött s az erdőbe ment, a Pap-erdőbe s ott egy odvas fába bújt. A törökök ezalatt Alsóbényét felgyújtották. Kibújt a fából s felment a Prokatsszőlőhegyre, ott egy tó sása közé bújt s három napig volt itt. Sirt ásott egy vassal magának s belefeküdt, halotti pompába öltözve. Egy vadász talált rá, Bodó, akit mindenki Bodóknak nevezett. Vele elment a

szőlőbe. Itt tudta meg, hogy Joó János Bécsbe ment. Tíz hetet töltött itt Magita. Sétálás közben egy csomó cigányra akadt a Hidedgoldalon, a Cigánytetőn. A cigányvajda feleségül akarja venni. Sólyom Iván hazajött már, kereste a leányát, de nem találta. Efeletti bánatában remete lett. A cigányok őt hívták eskető papnak. Felismerte a leányát Sólyom János kövénel elvették a vasvillás vitézek a cigányoktól a leányt. Az apa elmondja neki a történeteket. Joó Jánost elrabolták. Beszélgetés közben Dán és Onok jöttek hozzájuk. Vörös Gyurkó is jön, Joó János is. Dán kihívta őket Krétába, hol a magyar foglyoknak már falujok is volt. Elbúcsúznak a falutól. Elmondja a vár történetét Dánnak. Elnevezik a falu részeit: *Ivánkőnek*, *Magitátónak*, *Onokvölgyének*; Veres Gyurkónak a kulacsot. Vendégséget csapnak. Dalolnak: Akár izsom, akár nem... Iszik Bodóné kedvére. Aztán elmennek.

Ez elnevezések Zemplén vármegye monográfiájában is megtalálhatók, Erdőbénye nevénel.

Közli: Gulyás József

Magunkról és emlékeinkről

Farkas Andor: Volt egyszer egy ember...

— Irodalmi tükörkép helyett. —

Ez a címe egy három évvel ezelőtt megírt 4 felvonásos zenés falusi történetemnek. Meséjét még kivonatossan sem ismertetem. Csak elmondok egyet-mást viszontagságos utazásairól. Miért? Minek? Csak azért, mert keresik a színházak, de eddig még rá nem találtak. Ezután pedig még nehezebben akadnának rá, mert ma már az asztalfiók lakója. Beállítom hát e sorokat az értékkutatás szolgálatába.

Elmondom a bebörtönözés előzményeit, hátha jelentkezik az a bizonyos mesterember, akit a jószívű direktor ajánlott, aki ugyan sohasem fordult meg valamely humaniőrára emlékeztető intézmény falai között, de szakérti a színpadi technikát és üzletkötésre éjjel-nappal kapható. Megeshetik, hogy e sorok kezébe kerülnek, el is olvassa őket s felfeszíti az asztalfiókot.

Sokatigérő „csemetémmel“ először a Belvárosi Színházba látogattam el. A lektor átvette a darabot, két hónapig a párnája alatt tartotta, mint a csudaváró hanyag diák a studiumot, aztán kitűnő minősítéssel visszaküldte, mert a Belvárosi akkoriban a „Földindulást“ várta.

Elvittem Harsányi Zsolthoz. Nem azért, hogy a Vigszínházban mutassák be, ahol a „Kártyázó asszonyok“ slágereit várták akkor, de azért, hogy véleményét és tanácsát kérjem ki.

Harsányi átvette darabomat s pár hét múlva ezeket írta:

A darab nyelve makulátlanul magyar, szereplői jóízűek és kedvesek, humora megvesztegető és vonzó, kár volna némaságra kárhozatni.

Úgy éreztem szerénytelenül, hogy Harsányinak igaza van, s beállítottam a Városi Színházba, hátha itt szerencsésebb leszek, mint voltam a Belvárosiban.

Ekkor már — Harsányi boldogító kritikájának hatása alatt — nem is papírtömegnek láttam az én műalkotásomat, de embernyi emberkének, aki nem volt, hanem lesz, s úgy néztem rá, mint akit rózsás szegélyű duftin zekécskébe bujtattak s a fejébe árvalányhajas sapkát huppantottak. Az apai elfogultság elhitette velem, hogy a

„kölyök” ki fogja verekedni a maga jussát, minden protekció nélkül is, Meg aztán azóta, hogy 1919-ben, Enoch francia tábornok autójával együtt beleharaptam a velejtei domboldalba, — babonás vagyok, s abban is bizakodtam, hogy hátha segítségemre jön a titokzatos kéz s varázssírral keni meg a gyermek hónalját, talpát, hogy arra a színpadra repülhessen, amelyikre kedve tartja.

A Városi Színház nem válthatta be hozzáfűzött reményeimet; a Városi Színház akkoriban élte az országos hírű válság napjait.

Elzarándokoltam a Színművészeti Kamara székházába. Fogadtatásom szívélyes volt, mint akár a baráti nemzetek nagyköveteié. Itt a csere-társulatok felé irányítottak, rámutatván a „Handa-banda” felfelé ívelő pályafutására. Ajánló sorokat is kaptam, a Miskolcon működő csere-társulat igazgatójához.

Másodszor hajladoztatta felém a tavaszi zefir az éltető remény zöld lombozatát. A levélben a Kamara, többek között, azt írta, hogy „a darab meséje a békebeli Magyarországon pereg le s elejétől-végéig derűs ez a mese. Nelve csupa magyar zamat, *színpadjainkról kellene tanítani*, hogy akik nem tudnak jól magyarul beszélni, megtanulhassanak. A mai, izgalmakat kereső ember talán kissé naívnak találhatja, de éppen ez a főértéke, mert *visszavisz bennünket egy estére a boldogabb időkbe*. Egyáltalán nem sablonos tárgyú és feldolgozású darab, hálás szerepek vannak benne.

*Külön értéke: fülbemászó magyar zenéje.** Ez a kedves magyar levegőjű darabb meghozná úgy az erkölcsi, mint az anyagi sikert.

Igy a Színművészeti Kamara.

A darabot az igazgató be nem mutathatta. Operett-társulatában nem akadtak hozzá megfelelő játék- és beszédmodorú színészek.

De jött aztán Miskolcra prózai társulat is melynek természetesen, szintén volt direktora és lektora — még pedig egyszemélyben. A Kamara neki is írt az érdekekben, ezuttal sem fukarkodva a babérlevelekkel.

Az igazgató így bókolt: „Értékcsokor ez a darab. Csodálom, hogy egy nem hivatásos író ilyet írhatott. (Ugyan mit érthetett a „hivatásos” jelző alatt!) Bizonyos vagyok benne, hogy Miskolcon teljes sikert aratna. De én más városokba is elmegyek, amelyekben a szerzőket nem eléggé ismerik, és a betanulás tíz napjába kerülne a személyzetnek”. (Tévedés. Többbe került volna.)

Röviden: az igazgató a bemutatóval nem vélte megtalálni üzleti számításait.

* Mészáros Pál Társaságunk kültagja írta.

— Gyerünk, lelkem szép darabja, nótás, táncos kicsi golyhóm — sügtam oda irattáskámba visszabújtatott szégyenkező gyerekemnek —, a bácsi csak magát szereti, bennünket nem.

Hazafelé indulóban a villamoson aztán meg-megsímogattam apai gyöngédséggel s eszembejutott remetelakom, ahol várnak bennünket.

Es a falum határában zizegő nádasokat zúgó fenyvesekké léptetve elő, megvigasztalni igyekeztem a zsörtölődő gyerkőcöt, mint Vörösmarty versében Peterdi a hajadon leányát: Ne sírj, kedves kis magzatom. Jobb nekünk a Vértes vadonában, kis kunyhónk ott nyugodalmat ad.

Magamban pedig megállapítottam, hogy így jár az, aki Gárdonyit majmolja s az ihlető csend termelési területéül nem a Beszkárt vasuti hálózatának környékét választja.

Rákosi Jenő, a „fegyenc“.

Az 1919-ben ránkszakadt nemzeti szerencsétlenség idején az újhelyi túszokat az a szerencse érte, hogy pár hétig együtt raboskodhattak Rákosi Jenővel a budapesti gyűjőfogházban. Magam is e szerencsefiak közt nyelegettem a sorsintézőség kegyes ajándékait: a répát és a ricsetet. Az öreg urat akkor láthattuk gyakrabban, mikor rabtartó gazdáink megengedték a fogház udvarán való sütkérezést. Május volt akkor, vörös május

Rákosi, kötött haraszsapkával a fején, úgy lépett ki minden reggel a fogház udvarára, mintha a saját otthonából indulna szokott sétájára.

Csak az arca volt felhözöttebb talán, mint volt a „szép szabad élet“ napjaiban. Akkor láttam először életemben, mégis tudtam, hogy a gyászos magyar jelen s a bizonytalan magyar jövő foglalkoztatja egész érzés- és gondolatvilágát.

Hiszen a magyar sorskérdés foglalkoztatott akkor mindannyiunkat.

Hegedűs Loránt, Huszár Károly, Lovászy Márton és mások, a fogház fala alatt elhelyezett lócákon üldögélve, Szász Károly, Almássy László egykori képviselőházi elnökök, társaságukban szürke-magam, az udvar közepén zsendülő gyepen heverészve, mind-mind az egyetlen haza kórágánál éreztük magunkat, a tehetetlenség béklyóitól lenyűgözöttek.

Rákosi Jenő mindig egyedül sétálgatott. Zárkózott volt, de nem

megközelíthetetlen. Derekán összefont kezekkel, lehajtott fejjel végezte körsétáját s rendszerint leg hamarabb ment fel a cellájába.

Egy napon kihívták a „beszélgetőbe”. (Felügyelet mellett itt lehetett érintkezniök a raboknak a szabadokkal.)

A beszélgetőből egy virágos orgonaággal tért vissza, melyet háta mögötti lóbalgatott s olykor az orrához emelt.

A szemben levő Csillag-börtönből, melynek a tetején vörös katonák fújták a végső harc dalát, rabnők léptek ki, akik a börtön földszinti helyiségeiben rabtársaik fehérneműit mosták.

Egyikük Rákosi előtt termett és ostromolni kezdte :

— Nagyságos úr, kérem (neki, úgylátszik, nem volt elvtársa Rákosi), tessék már nekem adni azt a virágot. Nem volt a kezemben ilyen gyönyörűség esztendőök óta.

Rákosi hősi ellenállást tanusított :

— Már hogy adhatnám, gyeregem, mikor nekem is kedves ez a virág.

A rabnő nem tágitott s rimánkodásának az lett a vége, hogy Rákosi az orgonaágot kettétörte s egyik felét odaadta a rabasszonynak, aki boldogan sietett tovább illatozó zsákmányával.

Pár perc múlva a megmaradt orgonaágakat is elkunyorálta tőle egy másik rabnő.

Rákosi kifosztottan mormolta maga elé :

— No lám, még a fegyenc is gyakorolhat jótékonyságot.

En pedig, e jelenetek tanuja, olyasfélét gondoltam magamban, hogy ezeknek a rabnőknek az érdekében meg kellene indítani az újrafelvételi eljárást, mert — aki a virágot szereti, rossz ember nem lehet.

Együtt töltött túsztárságunk idejéből párszavas kézírásom is van Rákosi Jenőtől.

Valahogy úgy esett, hogy verselni kezdtünk. Tudtommal, hálistennek, csak ketten : Kornay István, a turáni gondolat vezérharcosa, meg én.

Ekkor irtam meg „A kilencszáztizenkilencediki forradalom politikai foglyaihoz” c. versemet.

A verset egy túsztársam bemutatta Rákosinak, aki figyelmesen végigolvasta, aztán ezt a pár szót írta alá :

Vigasztalódással olvastam a gyűjtőfogházban fogolytársam megkapó versét.

1919. május 7.

Rákosi Jenő.

Ma sem értem, hogy miért volt vigasztaló hatással a vers Rákosira. Hiszen ostorcsapások cserdültek soraiból az örökösen test-

vérháborúsdit játszó magyar urak felé, akik akkor véletlenül egy táborban voltak; akik felé a versben kérdések dörrentek, melyekre sosem lesz felelet.

Mert a vers megíródott ugyan, el is olvasták néhányan, de azok közül, akiknek és akikhez szólt, talán senkisé, mert a magyar urak nevezetes többsége nem szokott verset olvasni. (Talán ezért volt még 1920-ban is csupa aktualitás „A nemzetgyűléshez” irt Petőfi-vers.)

F. A.

Máriásszné Szemere Katinka levele

Igen tisztelt Szerkesztőbizottság!

A közelmúltban kaptam meg a Zempléni Fáklya két első számát, s nagy érdeklődéssel olvastam belőle a szerencsi „Fáy András Társaság” megalakulásáról és célkitűzéséről.

Az én kapcsolataim a zemplénmegyei Fáy András Társasággal kettősek, — már csak a tényekből kifolyólag is. Közöm van Zemplén megyéhez, és közöm van Fáy Andrásához is.

Mint Szemere-leány, tudom, hogy családom ősi fészke Zemplén megye (Lasztomér, Lasztóc). Édesapám sokat mesélt nekünk gyerekeknek a Bodrogról, a Bodrogközről. Aztán oda mentem férjhez, Bodrogkeresztúrra, s életem legszebb emlékei odafűznek. Három tökéletes esztendőt töltöttem ott, és soha sem tudom elfelejteni azt a vidéket, amely nekem kétszeresen otthon volt az első perctől fogva. Aztán Édesapám halála után visszaköltözködtünk ide, Gombára.

S azóta ismét itt lakom — pontosan szemben a Fáy András ősi kúriájával, amelyet újabban kat. iskolának alakítottak át. A mi családunk — mindig leányágon — szintén a Fáyak révén lett itt birtokos, Fáy Kata ösanyám révén. Ő és férje, Bárczay András építették a mi mostani házunkat, a XVIII. század vége felé. Szemben a régi Fáy-kuriákban (kettő van egymáshoz közel) még anyám fiatalkorában is Fáyak laktak. Aztán elszegényedtek, elszármaztak. A földbirtokuk egy részét is Nagyapám vette meg.

Fáy András nem volt egyenes felmenő, s hogy pontosan milyen rokonsági fok volt az én dédapám és Ő közte, nem tudom, — de volt, a jó szomszédi viszonyon kívül. Fáy András halála után az íróasztala (egészen egyszerű asztal) is hozzánk került, ma is megvan. Édesanyámtól elkértem Fáy András íróasztalát a Társaság számára — s amint lehet, el is küldöm. (Társaságunk nevében hálásan kö-

szönöm a relikviát. Elnök.) Az övé volt, Anyám mint ilyet kapta egy helybeli öreg nénitől, aki a Fáy-hagyatékból vette volt. Sajnos, eddigi tulajdonosai nem nagy kegyelettel bánhattak vele, mert egy nagy égetett vasalónyom van a lapján. T. i. nem fiókos, ortodox-formájú íróasztal, amelyen Fáy András írni szokott. Mikor, gyermekkoromban, nagybátyám, Szemere György hónapokat töltött nálunk és sokat írt is itt, mindig ezt használta ő is. Egyebek között a „Forray-család“ c. regényét ezen írta.

Kedves és becses nekünk ez a levél, meg is örültünk neki, hadd tudjanak róla olvasóink is.

Árokháty Béla fejfájára

Árokháty Béla meghalt. Még mint pataki diákot ismertem meg. Újhelyi otthonomban mutatkozott be, a feleségem zongorájánál. Már akkor is a művészek rendjéhez számított. Évtizedek multán, jóval Edinburgból történt hazatérése után látogattam meg Pesten, Buda-foki-úti lakásán. Két zenésített himnuszomat vittem el hozzá, hogy tegye le férfikarra. Örömmel vállalta a megbizatást, de a partitúra sohasem érkezett meg. Így járt bizonyosan Bódás János operaszövege is, mely temérdek írásai közt éveken át várta a komponálás ihletett óráinak beköszöntését. — Halvány, szintelen arcán a mulandóság árnyéka ült már akkor is, körülbelül két évvel ezelőtt. Most, március 28-án szemfedővé vált ez a szomorú árnyék. Orgonája fel nem bűg többé ujjai alatt, de — higyjünk benne — a karmesteri pálcát talán még vezénlysre lendíti valamelyik mennyei kórus félkörében, hogy a mennylakók szellemkezei tapsra verődjenek össze. F. A.

A FÁY ANDRÁS TÁRSASÁG ÉLETE

Az első év

Február 19-én töltötte be a Társaság első életévét. Életévét?

A nyomorúságban élő ember, ha a hallgató típusú magyarok közül való, nem igen szokott panaszkodni, de néha-napján keserű kérdést intéz az Úrhöz, mely rendszerint így hangzik: Hát élet ez az enyém?

Társaságunk is felteheti ezt a kérdést. Élet-e valóban a mi életünk?

Nem panaszkodni akarunk. De be kell vallanunk, hogy első életévünk nem aranjú szép napok sorozata volt. Nem hallgatjuk el az okot sem: az anyagi gondok miatt. Sem felsőbb helyről, sem a közületek, sem a társadalom részéről nem részesültünk oly mérvű támogatásban, amilyenre számítottunk s amelyet talán meg is érdemeltünk volna.

Segélyforrásaink megnyitak, de bőségeseknek nem bizonyultak; egy részük a megnyitás után nyomban be is dugult, mert van a magyar szótárban egy végzetes összetételű szó, mely így hangzik: egyszersmindenkorra.

Törzstagjaink úgyszólván csak az elnök által gyűjtöttekkel szaporodtak.

Pedig törzstagjaink számának kétszeresre kell emelkednie, hogy megszabaduljunk a csaknem elviselhetetlen anyagi gondoktól.

A kapott segélyösszegek és a csaknem kétharmadrészben befolyt tagdíjak felhasználásával kiadtuk a „Zempléni Fáklya” négy számát, kulturális céljaink szolgálatába állítottunk egy értékes hangszert, fedeztük a koronként felmerült nyomtatványelőállítási költségeket és egyéb folyókiadásainkat.

Belső ügyeink ezek, de tudniok kell róluk a nemzeti kultúra és e folyóirat zempléni barátainak is, hogy segítsenek nekünk az intelligens társadalom többségét lezavarni a közöny ágyáról, hogy nagyobb tábor támogasson bennünket a programunk megvalósítására irányuló munkában.

Ez a program általánosságban talán eléggé ismert. Hálával emlékezünk meg ez alkalommal is a *Kultuszgormányról, mely segédkezet nyújt a megvalósításához*. De ez nem elég. Nem elég a hatóság-

gok és intézmények támogatása. Elengedhetetlen, hogy törzstagjaink, a legrövidebb idő alatt, a jelzett mértékben szaporodjanak.

A „Zempléni Fáklya” további fenntartásán kívül *könyvtárt* akarunk létesíteni, melynek elhelyezése céljából *helyiségre van szükségünk*. A könyvtár anyagát az *élő és holt zempléni írók és költők művei, valamint kiadatlan kéziratai, köztük Fáy András összes művei, a testvéregyesületek folyóiratai, a Kultusz-kormány által adományozott szépirodalmi és tudományos munkák fogják képezni*. Eddig Fejes István, Novák Sándor, Máriaasszony Szemere Kalinka és Farkas Andor összes művei vannak a Társaság birtokában, s havonta érkeznek: a *Koszorú, Sorsunk, Pásztortűz, Erdélyi Helikon, Magyar Zenei Szemle stb. folyóiratok*, melyeket a Kultusz-kormány rendelt meg Fáy András Társaság részére; a közelmúlt napokban kaptunk, ugyancsak a Kultusz-kormánytól, *egy értékes könyvgyűjteményt*, mely tudományos műveket tartalmaz.

Hát élet ez a mienk? Igenis, élet. Mégpedig szép és gyönyörűséges élet, ha a gond árnyékában éljük is.

Hogy az alkotás vágyát és munkakedvünket veszélyeztető árnyak oduikba fussanak, kérünk mindenkit, vegyen magához, ha nincs birtokában, egy gyűjtőívet, és *szerezzen legalább egy-két törzstagot* Társaságunknak. Egy eszményi tégladarabot hoz vele annak az eszményi épületnek alapozásához, melynek felépítését ezelőtt egy esztendővel határoztuk el.

Előadóstünk

Március 12-én este tartottuk meg a szerencsi Kultúrházban, tagjaink és a közönség örvendetes érdeklődése mellett.

Farkas Andor elnök megnyitót mondott, melyben a Társaság belső életével foglalkozott s őszintén feltárta a Társaság anyagi helyzetét. kérve a hallgatóságot, hogy az eddiginél is odaadóbb buzgalommal és nagyobb lelkesedéssel karolja fel a Társaság életérdekeit.

Marton László főtitkár „A kisváros szerepe az új magyar életben” címmel tartott előadást.

B. Tóth István r. tag magyar nótáiból mutatott be néhányat Fehér László vendég, a szerző zongorakísérete mellett.

Gál Ferenc r. tag „A XX. század uralkodó eszméi” c. tanulmányát adta elő.

Farkas Annor r. tag öt dalát játszotta el hegedűn, cigányzene-kísérettel.

Szabó Gábor r. tag több versét mutatta be.

Hegedűs Imre titkár három meséjét olvasta fel.

Ifj. Cornides Albertné r. tag zeneműveiből énekelt *Géressy Klári* vendég; zongorán kísérte a szerző.

Új rendes tagok

A március 28-án megtartott választmányi ülésén a Fáy András Társaság rendes tagjai közé választottak: *Máriássyné Szemere Katinka* (Gomba), *Wagnerné Riszdorfer Elza* (Bpest.), *Szabó Gábor* (Szerencs) és *Zsuffa Tibor* (Sárospatak.)

Az első irodalmi évet

lezártuk. Az anyagárak és munkabérek nagyarányú emelkedése következtében a Zempléni Fáklya eddigi négy számán kívül törzstagjaink még a tagsági oklevelet kapják, melyet *György Antal* művész-társunk készít el. Addig is, míg ez megtörténik, kérjük, hogy a jelen kettős számunkhoz csatolt befizetési lap felhasználásával, a *második irodalmi évre esedékes tagdíjat (6 P) befizetni méltóztassanak*. Reméljük, hogy ebben az évben az említett tagilletményeken felül szépirodalmi művet is adhatunk törzstagjaink kezébe.

Fery Antal művész-társunknak e helyen mondunk hálás köszönetet azokért a rajzokért, melyek a nyomódúcokról a Zempléni Fáklya borítólapjára kerültek, hogy folyóiratunk külső kiállítása méltó legyen belső tartalmához.

Tagtársaink legutóbbi művei és sikerei

Harsányi Zsolt tb. elnökünk „Whisky szódával” c. regénye a karácsonyi könyvpiacra jelent meg. „A bolond Ásvayné” c. színjátékát a Nemzeti Színházban mutatták be átütő sikerrel.

Mécs László tb. elnökünk újabb költeményei, „Forgósínpad” címmel, 1940 végén, összes költeményei az 1941-iki könyvnapok alkalmával jelentek meg.

Mitrovics Gyula tb. tagunk „A műalkotás szemlélete” c. műve 1941-ben került ki a sajtó alól. A Nemzeti Figyelő szerint: a magyar esztétikai kultúrának alapvető kódexe ez a könyv.

Novák Sándor tb. tagunk megírta „Hív a föld” és „Fényjáték a porban” c. színjátékait. (Kiadásra várnak.)

Farkas Andor rendes tagunk és elnökünk „Mikó igris hagyatéka” c. két kötetes versgyűjteménye a szerencsi Farkas-cég kiadásá-

ban jelent meg. Kéziratban kiadásra várnak: „Volt egyszer egy ember...” és „Isten megmutatja magát” z. színművei.

Marton László rendes tagunk és főtítkárunk megírta „Történeti képek a Tokaj-Hegyaljáról” c. munkáját. (A kézirat kiadásra vár.)

Ifj. Ambrózy Ágoston rendes tagunk „Éjfélkor várom” c. operettjét a debreceni Csokonai Színház mutatta be nagy sikerrel. Zenéjét *Eisemann Mihály* írta.

Rab Gusztáv rendes tagunk „Rokonok és ismerősök” c. regénye a karácsonyi könyvpiacon jelent meg.

Ölbey Irén rendes tagunk újabb verseit és az Énekek-énekének mesteri átköltését „Az ezüst dob” c. új könyve tartalmazza.

Hegyaljai Kiss Géza rendes tagunknak „Nappényes vizeknél” c. elbeszéléskötete jelent meg.

Nemes Juhász Jenő rendes tagunk „A csodálatos erdő” címmel bogármeséket írt. (Sajtó alá kerülnek.)

Máriássyné Szemere Katinka rendes tagunk 17 elbeszélését, „Térem a parlag” címmel, az Országos Bethlen Gábor Szövetség adta ki.

Novák István rendes tagunk „Az eperjesi-miskolci jogásziijúság diákélete” c. hatalmas munkája 1941-ben jelent meg az eperjesi és miskolci diáktestületek kiadásában.

Gulyás József rendes tagunk „A sárospataki bölcsészeti akadémia története” c. füzetét a Sárospataki Ref. Lapok adta ki 1942-ben.

Mitrovics Gyula : A műalkotás szemlélete

Maholnap egy éve, hogy *Mitrovics Gyula* ny. egyetemi tanár, Társaságunk tb. tagjának *A műalkotás szemlélete* c. hatalmas munkája megjelent, de a kritika még pár nappal ezelőtt is részletesen és a legteljesebb elismerés hangján foglalkozott vele.

Mitrovics Gyula könyve három fejezetre oszlik. Az első *ismertelméleti* alapvetést nyújt, a második az *esztétikai megismerésről* szól, a harmadik fejezetet az *esztétikai érzelmeknek* szenteli a szerző.

A Nemzeti Figyelő kritikusa szerint: *a magyar esztétikai kultúrájának alapvető kodexe ez a könyv*, melyet tanulmányozniok kellene mindazoknak, akik művészeti kiállításokat, színházakat, hangversenytermeket látogatnak.

Ennek az összefoglaló kritikai megállapításnak minden betűjét aláírhatjuk. Mert kétségtelen, hogy nyereséget jelent minden kultúrember számára, ha nemcsak átlapoz, de odaadó figyelemmel olvas el egy olyan esztétikai művet, mely észrevételek keretében, a művész és publikum közösségéről, a terek és az anyag tetsző hatású beosztásáról, a vonalvezetéséről, a hang élettani és esztétikai hatásairól, a beszéd muzsikájáról, a mozgásművészetekről, a szépélmény tárgyáról és annak jelenségeiről szól, az utóbbiakról az esztétikai érzelmek világában.

Mitrovics Gyula tb. tagtársunk ma tudományos életünk egyik kimagasló alakja. Csodálatosan termékeny írói mult áll a háta megett.

Szépségekben gazdag egyéni életéről is lehetne írni egy kötetre való. Ha e sorok írója az utóbbira vállalkozhatnék, azzal kezdené, hogy mikor — a kilencvenes évek vége felé — Mitrovics Gyula völegénysorba jutott, tanárelnöke volt a Sárospataki Akadémiai Irodalmi Társulatnak, s akkor történt, hogy a menyasszonyi csokor árát felajánlotta ennek az egyesületnek.

Már akkor is két ideálnak volt a szerelmese — innen gazdag kettős lelki élete — : a Szép kultúrájának és szépséges arájának, a nagyobbik Maklári Papp-lánynak.

Hú maradt mind a kettőhöz. Bizonyosságok erre többek közt : „A műalkotás szemlélete” és lemenőági kiterjedt rokonsága, melyet szeretetével övez s melynek immáron ő a nesztora. (fa.)

A Fáy András Társaság tisztagjai.

(Folytatás.)

Andrássy Lajos földbirtokos, Tarcsl. Barna Géza dr. ügyvéd, Sátoraljaújhely. Bálint Ferenc hangszerész, Sárospatak. Bauer Ernő, Sátoraljaújhely. Bötös Sámuelné gyógyszerész, Karcag. Brozorád Kornél v. főbíró, Sárospatak. Csokay István v. tisztviselő, Karcag. Egey Antal képezd. igazgató, Sárospatak. Farkas Elek ref. esperes, Gönc. Fáy Viktor dr. földbirtokos, Nagyréde. Hajnal Istvánné, polgármester özvegye, Karcag. Havlina Ágota egy. tisztviselő, Szerencs. Horváth Dező dr. min. tanácsos, Budapest. Horváth Imre ref. tanító, Sajóhidvég. Ozv. Kárász Imréné földbirtokos, Taktaszada. Kostenzky László dr. v. főjegyző, Sárospatak. Kun Sándor ny. v. tisztviselő, Karcag. Kókai Kun Viktor dr. pü. fogalmazó Sátoraljaújhely. Lacsny Árpád máv. főmérnök, Budapest. Mattyasovszky Kálmán kormányfőtanácsos, Sátoraljaújhely. Máriaassy Mihály orszgy. képviselő, Gomba. Ocskói Ocskay László jb. tisztviselő, Gyöngyös. Szabolcs András főintéző, Kartal. Szeszlérné Szép Ilona, ny. min. osztálytanácsos neje, Sátoraljaújhely. Tóber József szőlőbirtokos, Sátoraljaújhely. Tóth Dezső kir. tvsz. elnök, Sátoraljaújhely. Trócsányi József dr. kormányfőtanácsos, Sárospatak. Várszély Béla bányatulajdonos, Sárospatak. Veress Viktor szőlőbirtokos, Tokaj. Vitányi László dohánybev. hivatali főnök, Nagytárkány. (Folytatjuk.)

Az első évfolyam számainak tartalomjegyzékét következő számunkhoz mellékeljük.

A szerkesztő-bizottság elnöke :
Farkas Andor.

A bizottság tagjai :

Mosolygó József, Marton László, Zombory Andor.

A szerkesztésért és kiadásért felelős : **Farkas Andor.**

Szerkesztőség és kiadóhivatal :

Szerencs, Rákóczi út 74.

Megjelenik negyedévenként egyszer.

Nyomta : Farkas Elemér könyvnyomdája. Szerencs.

„ZEMPLÉNI FÁKLYA“

a Fáy András Társaság kiadásában jelenik meg. — Minden cikkért írója felel. — A folyóirat a Társaság tagjainak tagilletménye. — A törzstagok évi tagdíja 6 pengő. — Postatakarékpénztári csekkszámra 32.074, tulajdonosa Farkas Elemér Szerencs. Befizetésnél F. A. T. jelzés használandó.

E kettős számmal törzstagjaink 1941 évi tagilletményeik második felét kapják kézhez, melyhez még a tagsági oklevél fog csatlakozni.

Törzstaggyűjlőivet kívánatra bárkinek küldünk.

A második évfolyam első száma június hóban fog megjelenni.

